

Framgångsrikt, men förbisett

– om bibliotekets betydelse för integration

Svensk Biblioteksforening april 2008

SVENSK BIBLIOTEKSFÖRENING

Box 70380, 107 24 STOCKHOLM

Tel: 08-545 132 30. Fax. 08-545 132 31

E-post: info@biblioteksforeningen.org www.biblioteksforeningen.org

Innehåll

Förord	5
Inledning	6
Statistik om personer med utländsk bakgrund	7
Medborgarskap	7
Uppväxt	8
Andra generationen	9
Biblioteken når ut	10
Biblioteket som integrationens fristad	11
Brett utnyttjande av biblioteken	11
Färre lån, men frekvent Internetanvändning	12
Användarnas syn på biblioteket	13
Viktig kontakt mellan användare och personal	13
Traditionella bokbestånd	14
Stort intresse för fack- och skönlitteratur	14
Olika behov i olika grupper	16
Invandrarkvinnor på biblioteket	17
Integrationens dimensioner	18
Bibliotekens roll i civilsamhället	18
Bibliotekens funktioner i lokalsamhället	19
Bibliotek – kommunikation och möten	19
Matarasso och bibliotekets sociala betydelse	20
Varför ses inte biblioteket som ett rum för integration?	21
Folkbiblioteket som plats för integration	23
Personlig kontakt viktig	24
Biblioteket bekräftar identiteten	24
Biblioteket och den första tiden i Sverige	26
Inre och yttre gränser för integration	26
Bättre än vid första anblicken	27
Ungdomsguider och läsverkstäder	28
Kultur- eller kunskapscentrum?	29

Biblioteket och Storstadssatsningen	31
Storstadssatsningen i Bergsjön	31
Strukturell och kulturell integration	32
Mål och medel	33
Mer kunskapscentrum än mötesplats	34
Sågs inte som ett integrationsprojekt	34
Biblioteken lämpliga för integrationsarbete	35
Projektet Ordbron och Brobyggjarbiblioteket	36
Ordbron gav vardagsintegration	37
Brobyggjarprojekt för kvinnors språk	38
Projektet förändrade vanor	39
Biblioteket under integrationens olika stadier	40
Tre steg till anpassning	40
Olika behov under olika faser	41
Mångkulturell bibliotekariekompetens	43
Vad är mångkulturell kompetens?	44
Bredare rekrytering till bibliotekarieyrket	44
”De andra”	45
Attraktiv men ojämn och förbisedd verksamhet	47
Litteratur	51
Bilagor	52
Bilaga 1. Biblioteksbesök minst en gång varje år, minst en gång varje kvartal respektive minst en gång varje månad med hänsyn till medborgarskap	
Bilaga 2. Biblioteksbesök minst en gång varje år, minst en gång varje kvartal respektive minst en gång varje månad med hänsyn till uppväxt.	
Bilaga 3. Biblioteksbesök minst en gång varje år, minst en gång varje kvartal respektive minst en gång varje månad med hänsyn till faderns uppväxt.	

Förord

Biblioteken är viktiga i ett integrationsperspektiv. De är fungerande mötesplatser; i det alltmer segregerade svenska samhället är biblioteket till och med en av få offentliga platser där människor med olika bakgrund kan mötas på ett naturligt sätt. Biblioteket är en plats där nyanlända invandrare kan skaffa sig kunskaper om det svenska samhället. Genom sitt stora utbud av medier, information och olika kulturaktiviteter ger biblioteket människor med en annan kulturell bakgrund än majoritetsbefolkningens stora möjligheter att både bibehålla och utveckla sitt språk och sin kultur. Det är också ett ställe där majoritetsbefolkningen kan få inblick i och kunskap om andra kulturer, vilket leder till ökad förståelse och respekt för ”det annorlunda”.

Denna rapport visar att biblioteken är framgångsrika arenor för integration. Samtidigt saknar biblioteken ett uttalat uppdrag och betraktas därmed inte som viktiga verktyg i arbetet för integration.

Att biblioteken ges tydliga uppdrag inom viktiga politikområden och får statligt stöd därför är viktiga delar i en framtida nationell bibliotekspolitik. Som enda land i Norden står Sverige utan en sådan politik, vilket bl a innebär att bibliotekens fulla potential inte tas tillvara. För att ge biblioteken bästa möjliga förutsättningar att vara ett effektivt redskap både för individer och för Sverige som nation behövs en samlad nationell bibliotekspolitik. Det handlar bl a om att lägga fast nationella strategier, definierar bibliotekens huvudfunktioner, sätta mål, förbättra tillgången till bibliotekens tjänster för olika grupper och stärka insatserna för läsande. Med denna rapport vill vi belysa vilka viktiga insatser biblioteken gör och bör få fortsatt uppdrag att göra.

Niclas Lindberg
Generalsekreterare

Inledning

Bibliotekens stora betydelse har omvittnats av en lång rad svenskar, som har sin bakgrund i andra länder. Ett exempel är journalisten och författaren Mustafa Can. Han utvandrade från Kurdistan till Sverige som pojke, och i boken *Tätt intill dagarna* berättar han värtaligt om sitt positiva möte med biblioteket. Han skriver bland annat: ”Biblioteket var inte bara väggar av böcker i prydliga rader, det var en rymd och en mångfald av horisonter, som tog mig på resor bortom miljonprogrammets trånga gränser. /... / Jag ägde världen genom att ha tillträde till biblioteket, jag behärskade vidare rymder genom att få ta del av böckernas innehåll.”

På föreningens uppdrag har Peter Almerud fördjupat sig i frågan och läst relevant svensk och nordisk forskning publicerad efter 2000. Rapporten inleds med statistik över hur ofta personer med olika bakgrund besöker bibliotek och sedan följer en genomgång av nio undersökningar och uppsatser.

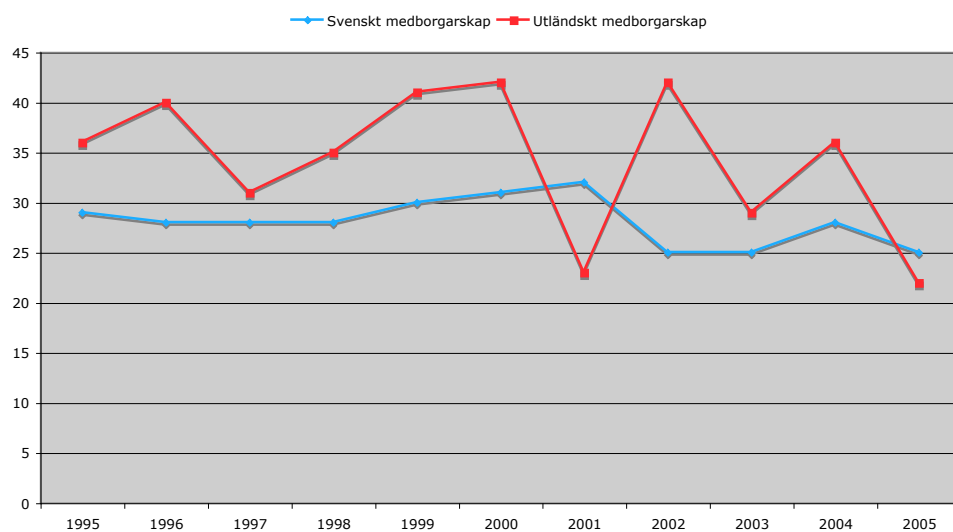
Översikten visar att biblioteken lyckas väl med att nå personer med utländsk bakgrund och att de spelar en viktig roll i integrationsprocessen. Biblioteken fungerar som centra för såväl kultur som kunskap, information och sociala relationer. Men det finns också brister och bibliotekens potential skulle kunna utnyttjas ännu mer. Till exempel skulle bibliotekens utbud kunna anpassas bättre efter de skiftande behov som finns i olika delar av integrationsprocessen – som det är nu passar utbudet bättre för dem som varit i Sverige en längre tid. En annan slutsats är att nedläggningen av filialer och stadsdelsbibliotek är särskilt negativ för personer med utländsk härkomst. Biblioteket är för dem en viktig mötesplats och man söker sig till en början hellre till det lokala biblioteket än till det större huvudbiblioteket. En tredje lärdom är att personalen spelar en avgörande roll – bibliotekarien är ibland den första svensk som invandraren etablerar en personlig kontakt med och personalen på biblioteket kan på ett kravlöst sätt hjälpa till att introducera personen i det nya landet. Därför är det så viktigt att bibliotekarierna har lämplig utbildning för att kunna bemöta målgruppen på rätt sätt.

Statistik om personer med utländsk bakgrund

Svensk Biblioteksörening har med hjälp av Lars Höglund, professor i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Göteborgs universitet och Högskolan i Borås, tagit fram uppgifter ur SOM-undersökningarna för åren 1995–2005. SOM-undersökningarna görs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet och innehåller en mängd uppgifter om svenskarnas åsikter och vanor.

Medborgarskap

Biblioteksbesök minst en gång varje månad för grupper med olika medborgarskap

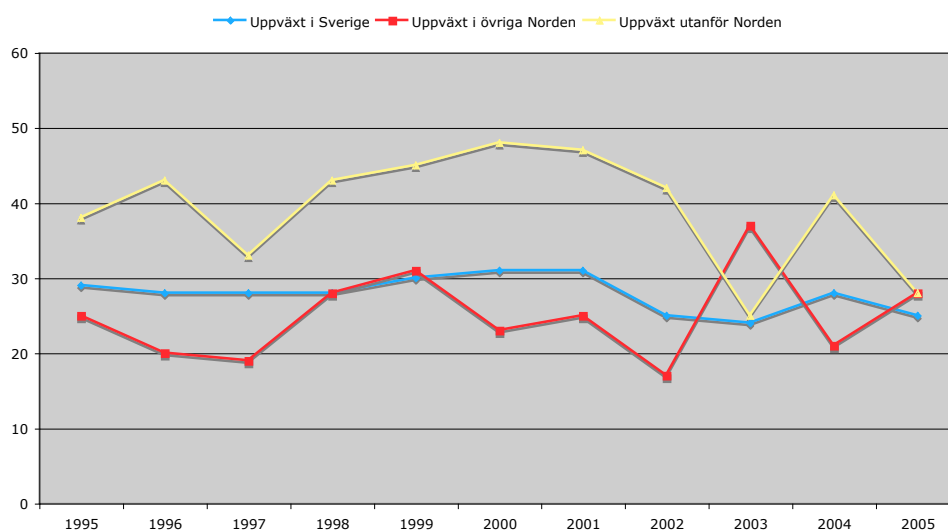
SOM-undersökningarna visar att andelen biblioteksbesökare är högre bland dem som inte har svenskt medborgarskap än bland dem som har det. Det gäller oavsett hur ofta man uppger att man besöker biblioteket: minst en gång varje månad, minst en gång varje kvartal eller minst en gång om året (se bilaga 1). Förhållandet har sett likadant ut sedan mitten av 1990-talet. Bland de svenska medborgarna var det under åren 2000–2005 i genomsnitt 64 procent som besökte ett bibliotek minst en gång om året, 40 procent minst en gång i kvartalet och 28 procent minst en gång i månaden. Motsvarande siffror för utländska medborgare var

73, 49 respektive 34 procent. Det innebär en skillnad på mellan sex och nio procent.

De senaste åren finns det dock en svag tendens att skillnaden minskar, främst bland de flitigaste biblioteksanvändarna, det vill säga bland dem som besöker ett bibliotek minst en gång i månaden. Det finns också en tendens att andelen frekventa biblioteksbesökare minskar bland både svenska och icke svenska medborgare.

Uppväxt

Biblioteksbesök minst en gång varje månad för personer med uppväxt i olika länder

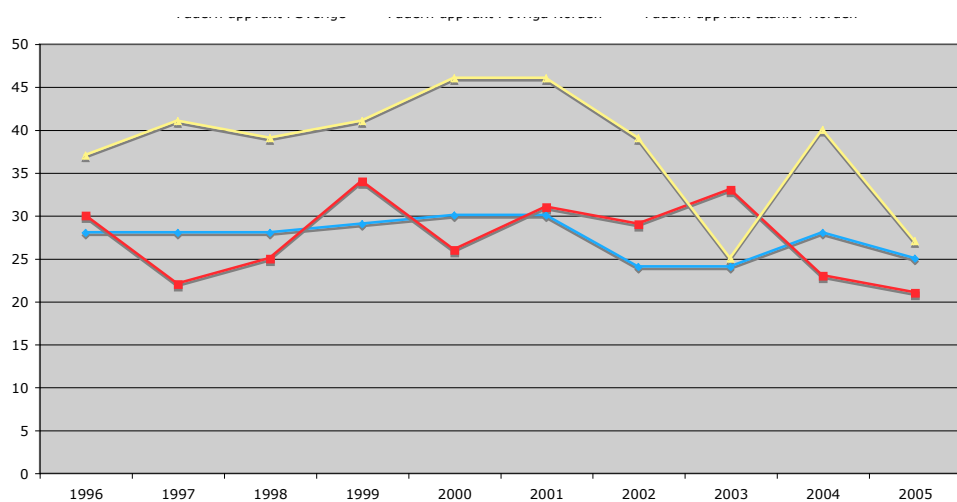

Undersökningarna visar också att personer som växt upp utanför Norden är betydligt flitigare biblioteksbesökare än personer som växt upp i Sverige. Ser man till dem som besöker ett bibliotek minst någon gång om året är andelen biblioteksbesökare – beräknat på ett genomsnitt för de senaste sex åren – 64 procent bland dem som är uppväxta i Sverige och 75 procent bland dem som är uppväxta utanför Norden (se bilaga 2). Skillnaden är alltså mer än 10 procent och har legat på den nivån sedan mitten av 1990-talet. Man kan också notera att den andel som besöker bibliotek minst en gång om året har varit relativt oförändrad i båda grupperna sedan mitten av 1990-talet. När det gäller dem som besöker ett bibliotek minst någon gång i månaden är skillnaden mellan dem som har växt upp i Sverige och dem som har växt upp utanför Norden mer än 10 procent. Bland dem som växt upp i Sverige är det något mindre än 30 procent som besöker bibliotek minst en gång i månaden. Motsvarande siffra bland dem som växt upp utanför Norden är drygt 40 procent. Andelen frekventa biblioteksbesökare tenderar dock att minska i båda grupperna sedan år 2000/2001 och minskningen är något större för dem som växt upp utanför Norden än för personer som växt upp i Sverige.

Vidare visar det sig att personer som växt upp i Danmark, Finland eller Norge använder biblioteket i mindre utsträckning än infödda svenskar, oavsett om man ser till dem som besöker bibliotek sporadiskt eller dem som gör det ofta. Skillnaden är några procent.

Andra generationen

Biblioteksbesök minst en gång varje månad för personer vars far växt upp i olika länder

Undersökningarna visar också att andra generationens invandrare besöker biblioteken flitigare än dem som har svenskfödda föräldrar. Det gäller både dem som svarat att de besöker bibliotek minst varje år och dem som sagt att de besöker bibliotek varje kvartal eller varje månad (bilaga 3).

75 procent av dem som har en pappa som är uppväxt utanför Norden besöker ett bibliotek minst en gång om året. Motsvarande siffra för dem som har en pappa som är uppväxt i Sverige är 64 procent. Skillnaden är alltså 11 procent och har legat på den nivån sedan mitten av 1990-talet. Även om man ser till dem som använder bibliotek ofta är skillnaden mellan de båda grupperna 11 procent. Skillnaden tycks dock ha minskat de senaste åren.

Om man jämför dem som har en pappa som är uppväxt i något annat land i Norden med dem som har en pappa som är uppväxt i Sverige visar det sig att andelen biblioteksbesökare är ungefär densamma, oavsett om man ser till sporadiska eller frekventa biblioteksbesökare.

Biblioteken når ut

SOM-statistiken visar alltså att icke svenska medborgare använder biblioteken mer än svenska medborgare. Likaså använder personer som har växt upp utomlands biblioteken mer än människor som har växt upp i Sverige. På samma sätt använder andra generationens invandrare biblioteken mer än personer med svenskfödda föräldrar.

Men det finns också en tendens att skillnaderna börjar minska något, främst när det gäller dem som besöker bibliotek ofta. Det beror däremot inte på att de med svensk bakgrund använder biblioteket mer, utan på att de som har invandrabakgrund använder det mindre.

Statistiken visar därmed att biblioteken lyckas med sitt uppdrag när det gäller att nå personer med utländsk bakgrund, om man med det syftar på att personerna tar sig dit. Däremot säger siffrorna inget om hur biblioteken används eller vilken funktion de fyller för besökarna. För att få kunskap om hur invandrare använder biblioteken och om folkbibliotekens betydelse i ett integrationsperspektiv, får man i stället vända sig till de senaste årens forskning.

Biblioteket som integrationens fristad

En dansk undersökning från 2001, *Frirum til integration*, där man använde sig av både en enkätundersökning och fokusgrupper, visar att biblioteken i Danmark spelar en viktig roll i integrationsprocessen. Syftet med undersökningen var att belysa bibliotekens roll i de etniska minoriteternas möte med det danska samhället, hur minoriteterna använder biblioteken och vilken betydelse biblioteken har i integrationsprocessen. Undersökningen genomfördes av folkbiblioteken i Odense och Århus i samarbete med Invandrarbiblioteket, som är en stödfunktion för folkbiblioteken i Danmark och närmast kan betecknas som en lånecentral.

Brett utnyttjande av biblioteken

Undersökningen visade att de etniska minoriteternas andel av biblioteksanvändarna ungefär motsvarar deras andel av befolkningen som helhet. Däremot använder de biblioteket mer intensivt och mer varierat. Medan besökarna med danskt ursprung huvudsakligen lånar skön- och facklitteratur och musik och i mindre utsträckning utnyttjar bibliotekens övriga utbud är de etniska minoriteternas användning av bibliotekets utbud mer jämnt fördelat. Man söker information, inspiration och underhållning och böcker som man behöver för sin utbildning. Man kommer till biblioteket för att använda Internet, läsa tidningar och studera. Bortemot hälften av användarna med utländskt ursprung anser att biblioteket betyder mycket för positiva upplevelser, den danska språkinläringen och den egna utbildningen. 30 procent anser att biblioteket har betytt mycket för deras kunskap om det danska samhället.

För de äldre har biblioteket en viktig roll som mötesplats. Man möter vänner, läser utländska tidningar och tidskrifter, läser danska tidningar och lånar böcker och tidskrifter på danska. För flickorna är biblioteket en fristad, där det är legitimt att vara utanför familjen. Många barn och unga med invandrarbakgrund besöker biblioteket nästan varje dag och utvecklar på så sätt ett nära förhållande till personalen; på gott och ont har personalen på en del håll fått närmast socialpedagogiska uppgifter.

Färre lån, men frekvent Internetanvändning

Bråkarna med invandrarbakgrund lånar färre böcker än befolkningen som helhet, men det finns stora skillnader mellan olika grupper. Det finns också ett missnöje med utbudet av böcker på invandrarnas egna språk – man tycker att utbudet är både föråldrat och alltför begränsat. När utbudet av litteratur på invandrarspråken ökar, utnyttjas beståndet i ungefär samma utsträckning som det övriga beståndet.

Barn och unga lånar i huvudsak material på danska och först i tonåren börjar de intressera sig för material om sin etniska tillhörighet. Det är främst vuxna som lånar material på minoritetsspråken. Fackböcker på minoritetsspråken lånas ut mer än förväntat och kännetecknande för de fackböcker som lånas ut mest, är att ämnet behandlas inom ramen för ursprungslandets kulturella kontext. De kan inte ersättas av danska fackböcker om samma ämne. De fackböcker som lånas ut mest är böcker i psykologi, religion, matlagning, skönhetsvård, sexualrådgivning och alternativa behandlingsformer liksom biografier och böcker i historia.

Internet utnyttjas markant mer av de etniska minoriteterna än av brukarna i allmänhet. De vuxna och de äldre använder Internet främst för målinriktad kommunikation som e-post. Intresset för att använda Internet för informationssökning avtar däremot med åldern. De unga använder Internet för både e-post, chat, informationssökning och underhållning.

Användarnas syn på biblioteket

I rapporten *Mer nytta än nöje* konstaterar Ann-Christine Brunnström på Stadsbiblioteket Göteborg att människor som har sitt ursprung i andra länder är en stor del av besökarna på folkbiblioteken i Göteborg, men att kunskapen om deras behov och önskemål är bristfällig. Den verksamhet som erbjuds bygger inte på systematiskt insamlad information om behov och önskemål utan på bibliotekariernas erfarenheter och deras kontakter med kollegor, leverantörer och enstaka låntagare.

Mer nytta än nöje är ett försök att avhjälpa den bristen genom att försöka hitta mönster av invandrades användning av och uppfattning om folkbiblioteken. Med hjälp av fokusgrupper har man fångat upp åsikter om biblioteksverksamheten från biblioteksanvändare som inte har svenska som modersmål. Fjorton grupper med människor med olika hemvist, ursprung, ålder, tid i landet och skäl till att bosätta sig i Sverige har svarat på frågan: Vad är viktigt för att du, din familj och dina vänner skall tycka att biblioteken är bra? Materialet från fokusgrupperna kompletterades med gruppintervjuer bland bibliotekspersonalen. Svaren från grupperna har sedan sammanställts och kompletterats med en statistisk bearbetning av bestånd och utlåning. I analysen har man gjort jämförelser med den danska undersökningen *Frirum til integration*. Man har också haft en försöksverksamhet där en av de anställda, som behärskar många språk, fanns till hands på den utländska avdelningen ett par timmar om dagen för att hjälpa besökarna. Undersökningen gjordes av Ann-Christine Brunnström med hjälp av Said Haidi och Ingela Sandqvist, alla tre från Göteborgs stadsbibliotek, mellan december 2003 och februari 2005.

Viktig kontakt mellan användare och personal

Bibliotekspersonalen har erfarenheten att invandrare inte frågar så mycket i informationsdisken på Stadsbiblioteket, utan försöker klara sig själva. Man menar att kontakten mellan personal och låntagare fungerar bättre på stadsdelsbiblioteken, eftersom det är lättare att hitta där, personalen känner låntagarna bättre, stämningen är mer obesvärad och det ofta är lätt att hitta någon i närheten som kan fungera som tolk.

Många i fokusgrupperna sade också att de hade besökt Stadsbiblioteket i flera år utan att fråga i informationsdisken. Det kan jämföras med den danska undersökningen, där det kom fram att många känner sig osäkra inför personalen och är generade över att inte kunna språket.

Bibliotekskatalogen var inget som deltagarna i fokusgrupperna sade sig använda. Bibliotekspersonalen bekräftade också att de som söker efter utländsk litteratur tittar i hyllorna istället för att söka i katalogen. Intresset för att använda katalogen var litet också i den danska undersökningen. Till exempel sade en iransk man att han ville ha en bok i handen för att kunna bedöma om han ville läsa den.

I fokusgrupperna ansågs det vara mycket viktigt att det finns invandrare bland personalen. Det är dels en språkfråga, dels en symbolfråga; att det finns personal med utländsk bakgrund visar att även den som inte är född i Sverige kan få ett yrke som kräver högre utbildning. Man känner sig också tryggare tillsammans med människor som har en liknande bakgrund.

Traditionella bokbestånd

När det gäller bokbestånden konstaterar undersökningen att de är uppbyggda på ett traditionellt sätt. Den litteratur som köps in har erbjudits till biblioteken av de leverantörer som folkbiblioteken i Göteborg använder, inte önskats av biblioteken utifrån låntagarnas behov och önskemål. Några i fokusgrupperna tyckte också att beståndet hade en ideologisk slagsida. Det bosniska beståndet ansågs innehålla för mycket religiös litteratur och det persiska för mycket socialistisk. En person i den ryska fokusgruppen ansåg att den tidigare så intressanta ryska exillitteraturen nu upplevs som föråldrad.

Storleken på de olika språkens bestånd varierar, men sammansättningen av dem är ungefär densamma. Skönlitteraturen för vuxna omfattar mellan 40 och 60 procent och barnlitteraturen mellan 20 och 30. Facklitteraturen domineras av humaniora och samhälle, som omfattar mellan 10 och 20 procent. Den genre som kallas vardagslivets handböcker är några få procent av beståndet. Språklitteraturen, som främst omfattar böcker för inläring av svenska men också lexikon, har en andel som är under 10 procent.

Stort intresse för fack- och skönlitteratur

Utlåningsprofilen är dock en annan. Intresset är stort för fackböcker om språk, särskilt på ”asylspråken”. För språken arabiska, persiska, somaliska och turkiska är andelen inom utlåningen flera gånger högre

än andelen inom bestånden. Utlåningen av lexikon är hög oavsett språk. Även fokusgrupperna och försöket på den utländska avdelningen visade att intresset för material som stöder språkinläringen är stort; till det materialet hör för övrigt också barnböcker på svenska. Den danska undersökningen visade också den att biblioteket betyder mycket när man ska lära sig det nya landets språk.

Böcker inom humaniora/samhälle lånas på flera språk ut i en omfattning, som är betydligt mindre än dess andel av beståndet. Det finns dock några undantag. För böcker på kurdiska hör mer än hälften av utlånen hemma inom humaniora/samhälle och på arabiska och persiska mer än 40 procent. På arabiska är det främst modern historia men också religion som lockar. Även böckerna inom humaniora/samhälle på kinesiska och ryska lånas ut i högre grad än deras andel av beståndet.

Vardagslivets handböcker är ett begrepp, som myntades på ett Göteborgsbibliotek på 1970-talet. Det omfattar medicinsk litteratur, böcker om graviditet, böcker om psykologi, böcker om matlagning, körkortsböcker, etcetera. Dessa böcker lånas huvudsakligen ut på stadsdelsbiblioteken och har en avsevärt större andel av utlåningen än av beståndet.

För de språkgrupper där flertalet personer har varit bosatta i Sverige en längre tid, är det skönlitteraturen som dominerar utlåningen. På finska och polska står skönlitteraturen för mer än 80 procent av utlåningen. För bosniska, kinesiska, ryska och vissa bibliotek även persiska svarar skönlitteratur för mellan 60 och 70 procent av utlåningen. På arabiska, kurdiska och turkiska lånas däremot skönlitteraturen ut i mindre utsträckning än den köps in.

Barnböckernas andel av utlåningen är betydligt lägre än deras andel av beståndet och den är lägre på Stadsbiblioteket än på stadsdelsbiblioteken. På några av stadsdelsbiblioteken lånas barnböckerna ut i ungefär samma omfattning som de ingår i beståndet. Samtidigt tycker fokusgrupperna att det är viktigt att barnen har tillgång till böcker på modersmålet och föräldrarna lägger stor vikt vid att barnen behåller sitt modersmål. Enligt bibliotekarier på stadsdelsbiblioteken minskade utlåningen av barnböcker på utländska språk när hemspråksundervisningen försvann. Både den danska undersökningen och materialet från fokusgrupperna i Göteborg tyder också på att många barn saknar förmågan att läsa modersmålet.

Olika behov i olika grupper

Utifrån utlåningsprofilen och samtalen i fokusgrupperna drar rapporten slutsatsen att skälet till att man bosatt sig i Sverige liksom hur lång tid man har bott här har betydelse för hur man använder biblioteket. Användningen av biblioteket beror alltså på var man befinner sig i integrationsprocessen. De som är nyanlända och ännu inte är etablerade i landet och måste lära sig svenska, skaffa sig utbildning och arbete och klara vardagslivet använder biblioteket främst för nyttoändamål. För den här gruppen är till exempel material som stöder språkinläringen viktigt och intresset för vardagslivets handböcker stort och man lånar mest fackböcker som kan vara ett stöd i etableringsprocessen. Den litteratur man behöver för att etablera sig i det nya landet finns dock inte på biblioteken i önskvärd utsträckning. Litteraturen till stöd för språkinläringen är otillräcklig och studielitteratur på modersmålet saknas praktiskt taget helt.

Om man har bott här länge eller om man har flyttat hit för att studera, arbeta eller gifta sig med någon som är född i Sverige eller har bott här en längre tid har man däremot en inriktning mot biblioteket som kulturförmedlare. Man ”väljer fri, avkopplande och bildande läsning” och lånar gärna skönlitteratur på det egna språket. Bibliotekens bokbestånd motsvarar också mer den här typen av användning, även om bestånden är otillräckliga på vissa språk. En svårighet för de bibliotek som vill bygga upp adekvata bokbestånd har dock under många år varit en avsaknad av kompetenta leverantörer.

Invandrarkvinnor på biblioteket

Maria Bjerninger och Lena Åkerman har i sin magisteruppsats *Är biblioteket en väg till integration? Några invandrade kvinnors syn på folkbiblioteket* från 2003 belyst folkbibliotekets betydelse för integrationen utifrån tre frågeställningar:

- Använder invandrarkvinnorna biblioteket och i så fall hur?
- Vad kan ha påverkat invandrarkvinnornas biblioteksanvändande?
- Hur ser invandrarkvinnorna på biblioteket som mötesplats?

Valet att studera just invandrade kvinnor styrdes bland annat av att olika studier pekar på att invandrade kvinnor är mindre synliga på biblioteken än invandrade män. De påpekar också att invandrarkvinnor i olika studier ofta framställs som förtryckta, passiva, okunniga och isolerade och att deras möjligheter och handlingsförmåga sällan lyfts fram.

För arbetet med uppsatsen intervjuade Bjerninger och Åkerman åtta invandrade kvinnor – tre från irakiska Kurdistan, två från Kina och tre från Latinamerika. Kvinnorna var mellan 25 och 60 år och hade bott mellan fyra och 29 år i Sverige. Alla hade kommit till Sverige i vuxen ålder. Alla hade erfarenhet av bibliotek från sina hemländer och tillgång till ett lokalt bibliotek i Sverige. Sex av dem förvärvsarbetade medan två var hemma med småbarn. Deras utbildningsnivå varierade, men flertalet hade gymnasieutbildning och tre av dem hade högskoleutbildning. Bjerninger och Åkerman gjorde också intervjuer med Gunnar Södow, konsulent vid Regionbibliotek Västra Götaland, och Ingrid Atlestam, chef för Kortedals och Gamlestadens stadsdelsbibliotek i Göteborg. I analysen av materialet använde de sig av sociologen José Alberto Diaz integrationsdimensioner, de kulturpolitiska forskarna Marianne Anderssons och Dorte Skot-Hansens uppdelning av bibliotekets olika funktioner och den kulturpolitiska forskaren Francois Matarassos teman över bibliotekets sociala betydelser.

Integrationens dimensioner

Diaz ser enligt uppsatsförfattarna integration som en process, där en person blir delaktig i det sociala livet genom en permanent tillgång till och delaktighet i olika samhälleliga sfärer. När man studerar den processen måste man göra det med utgångspunkt från att den har flera dimensioner. Diaz urskiljer sju olika dimensioner i integrationsprocessen:

- Ekonomisk integration – deltagandet i arbetslivet.
- Social integration – tillgång till sociala nätverk genom relationer till ”infödda” i olika miljöer liksom sociala resurser i form av vänner och familj.
- Politisk integration – politiska rättigheter, utnyttjandet av dem och representationen inom olika politiska institutioner.
- Kommunikativ integration – tillgång till språk och information, kan mätas i termer av språklig färdighet, mediekonsumtion och möjligheten att tillgodogöra sig skriftlig information.
- Familjeintegration – även här sociala nätverk, men då också faktorer som blandäktenskap och samboförhållanden.
- Boendeintegration – bostadsområdets etniska sammansättning, men också sociala nätverk inom bostadsområdet, till exempel föreningsliv.
- Personlig integration – hur tillfreds individen är med sitt liv i det nya landet, den subjektiva upplevelsen och den personliga erfarenheten.

Bibliotekens roll i civilsamhället

Dorte Skot-Hansen menar att bibliotekens roll i förhållande till civilsamhället kan diskuteras utifrån tre olika perspektiv: biblioteket som ett rum för *värdegemenskap* (det moralfilosofiska perspektivet), biblioteket som *mötesplats* (det sociologiska perspektivet) och biblioteket som ett *rum för debatt* (det politiska perspektivet). Det som skiljer dem åt är det överordnade syftet med biblioteksverksamheten. Hon avvisar dock tanken på biblioteket som ett rum för värdegemenskap. Det är inte bibliotekets uppgift att definiera sådana värden; biblioteket ska tvärtom präglas av värdeneutralitet och pluralism.

När det gäller biblioteket som mötesplats, som socialt rum, har den betydelsen ökat som en reaktion på avsaknaden av andra offentliga rum i samhället; biblioteket är nästan det enda stället i lokalsamhället där människor kan mötas inomhus och frivilligt utan att det kostar pengar. I det här sammanhanget, menar uppsatsförfattarna, kan man också se idéhistorikern Amanda Peraltas bild av biblioteket. Hon kom till Sverige som flykting från Argentina och menar att folkbiblioteket

är en inbjudande väg in i det svenska samhället. Det är en plats där det råder tolerans, där olikheten och mångfalden respekteras, och många flyktingar har upplevt utanförskapet mindre tungt när de besökt biblioteket, vilket minskat deras främlingskänsla. Hon menar därför att när folkbibliotek läggs ner i invandrartäta områden innebär det försämrade möjligheter till integration.

Grundtanken bakom biblioteket som ett rum för debatt, det politiska perspektivet, är enligt Skot-Hansen att civilsamhället ses som en offentlig sfär för det demokratiska samhällets kritiska reflektion, för det offentliga kritiska samtalet. I den meningen är biblioteket som ett öppet offentligt rum en förutsättning för kommunikation och kritisk reflektion.

Bibliotekens funktioner i lokalsamhället

Författarna refererar också till Marianne Andersson och Dorte Skot-Hansen, som har definierat bibliotekets olika funktioner i lokalsamhället:

- Kulturcentrum: konstnärliga och kulturella upplevelser och utveckling, arrangemang, utställningar, verkstäder, etcetera.
- Kunskapscentrum: utbildning och bildning, studieverksamhet, etcetera.
- Informationscentrum: information både till offentligheten och till mer målinriktade användare, referenstjänster, samhällsinformation, företagservice, turistinformation, etcetera.
- Socialt centrum: biblioteket som ram för det sociala livet, mötesplats och vardagsrum, rådgivning, uppsökande verksamhet till utsatta grupper, etcetera.

De relaterar vidare funktionen som kulturcentrum till upplevelse och identitet, funktionen som kunskapscentrum till upplysning, funktionen som informationscentrum till ekonomisk utveckling och funktionen som socialt centrum till social välfärd.

Bibliotek – kommunikation och möten

Av de åtta invandrarkvinnor, som intervjuades för uppsatsen, fick sju sin första kontakt med biblioteket efter ankomsten till Sverige genom SFI-undervisningen. De gick till biblioteket tillsammans med sin lärare och sin klass och fick information om biblioteket och ett lånekort. Den åttonde fick sin första information om biblioteket genom sin sambo. Sex av dem sade sig vid intervjutillfället vara aktiva biblioteksbesökare,

men det visade sig vid intervjuerna att alla åtta på något sätt använde biblioteket. De flesta lånade böcker, både på modersmålet och på svenska, några också till sina barn. Vidare använde de biblioteket för att studera. De besökte också biblioteket för att söka samhällsinformation och använda datorerna och kopiatorn. De läste tidningar, även om det inte var så ofta. De såg utställningar och besökte olika kulturprogram. Ett par av dem tyckte att biblioteket skulle kunna spela en större roll i språkundervisningen. Någon önskade sig också mer personal och gärna personal som talade hennes modersmål.

Vid intervjuerna fick informanterna också frågan om de använde biblioteket som mötesplats och svaren varierade. Någon använde inte alls biblioteket som mötesplats, medan en annan träffade väninnor där. För åter andra var biblioteket en plats där man möttes i samband med studier. I intervjuerna återkom en beskrivning av biblioteket som en plats där man kan mötas över generationsgränserna. Här fanns också en beskrivning av biblioteket som en neutral plats. När det gäller kontakt med tidigare okända människor hade några fått nya kontakter, men det hade aldrig blivit mer än tillfälliga möten. Ändå ansåg flera av dem att biblioteket mycket väl kan leda till möten mellan tidigare obekanta.

De intervjuade kvinnorna använde alltså biblioteket både som kulturcentrum, kunskapscentrum, informationscentrum och socialt centrum.

I uppsatsen gör Bjerninger och Åkerman en jämförelse mellan intervjusvaren och de olika dimensioner Diaz urskiljer i integrationsprocessen och finner kopplingar mellan de invandrade kvinnornas användning av biblioteken och alla dimensionerna, utom den politiska. De konstaterar dock att den kommunikativa dimensionen i både intervjusvaren och litteraturen är den dimension som närmast förknippas med biblioteket.

Mattarasso och bibliotekets sociala betydelse

Enligt Mattarasso kan bibliotekets sociala betydelse påvisas genom några olika teman. Det första temat kallar Mattarasso *personlig utveckling*, vilket innefattar aspekter som individuell utveckling genom utbildning, olika talanger, självförtroende och sociala nätverk, aspekter som enligt Bjerninger och Åkerman har betydelse för flera av de integrationsdimensioner som Diaz beskriver, tydligast dock för den kommunikativa integrationen. I intervjusvaren ges biblioteket en roll både för utbildning och för stärkt självförtroende, och båda bidrar till personlig integration. Kopplingen till utbildning är främst

att informanterna använder biblioteket för sin språkutveckling, och det är värt att notera att de använder biblioteket för att utveckla sitt språk oavsett hur länge de ha bott i Sverige.

Ett annat av Mattarassos teman är *samhällsempowerment*, som innebär samhällelig organisationskapacitet, konsultationsprocesser och engagemang i den demokratiska processen. Även i detta avseende visar intervju svaren att biblioteket har betydelse. Man har till exempel fått använda bibliotekets lokaler för föreningsmöten, man har tagit biblioteket till hjälp för att fylla i blanketter och söka arbete och man har använt biblioteket för att ta del av lagar och förordningar. Den här typen av aktiviteter bidrar enligt Bjerninger och Åkerman också till den politiska integrationen.

Ytterligare tre teman är *fantasi och kreativitet*, vilket rymmer kreativitet, positivt risktagande och människors förväntningar på tillvaron, *hälsa och välbefinnande*, som handlar om människors livskvalitet och livsglädje, och *lokal kultur och identitet*, som innebär att biblioteket kan skapa en känsla av tillhörighet. Bjerninger och Åkerman menar att dessa tre teman har det gemensamt att de handlar om biblioteket som en väg till personlig integration och de finner kopplingar till alla tre teman i intervjumaterialet.

Ett sista tema är *socialt sammanhang*, vilket innebär att biblioteket främjar kontakter mellan människor och grupper, interkulturell förståelse och förståelse mellan generationerna. Också här har biblioteket betydelse för flera av informanterna. Biblioteket är en mötesplats. Det bidrar också till känslan av att vara en del av en gemenskap. Ingrid Atlestam säger också i uppsatsförfattarnas intervju med henne att biblioteket uppfattas som en öppen och neutral plats där människor kan känna trygghet. Hon säger också att det finns många sätt att stärka bibliotekets roll som mötesplats, men att det i dagsläget inte finns tillräckliga ekonomiska resurser.

Varför ses inte biblioteket som ett rum för integration?

I uppsatsen påpekas också att det finns studier, som visar att invandrarkvinnorna är bättre på att läsa och skriva på svenska än vad invandramännen är. Några orsaker kan vara att de har fler kontakter med svenskar på fritiden, deltar i utbildningar i större utsträckning och är mer engagerade i barnens skolarbete. Invandrarkvinnorna upprätthåller också ofta kvinnliga nätverk kopplade till släktskaps-, vänskaps- och grannskapsrelationer. Samtidigt behöver denna sociala bas vidgas till formella institutioner och bredare sammanslutningar. En

sådan institution är biblioteket, som kan vara ett forum för informella kontakter, där tankar och erfarenheter kan utbytas. I diskussionen om integrationen – påpekar Bjerninger och Åkerman – nämns dock biblioteket relativt sällan som en sådan institution, och då bara i förbigående; i huvudsak när det gäller språkinläringen och litteraturförsörjningen på hemspråken.

Bjerninger och Åkerman funderar också över varför biblioteket i så liten utsträckning nämns i den litteratur som handlar om integration. Mot bakgrund av att de visat att biblioteket kan bidra till den sociala integrationen ställer de frågan om biblioteket möjligen är en plats som glömts bort i myndigheternas planering och samordning kring integration. Biblioteket är redan nu en mötesplats, men det finns stora möjligheter att ytterligare utveckla den funktionen. De säger också att ”en förbättrad samverkan runt integrationen, med biblioteket som en viktig samarbetspartner”, skulle ”öka möjligheterna till ett väl integrerat samhälle”.

Folkbiblioteket som plats för integration

Hawar Hamarashid, som har kurdiskt ursprung och kom till Sverige som flykting i vuxen ålder, har i magisteruppsatsen *Folkbibliotek – en väg till integration* undersökt ”hur ett folkbibliotek som informationscentrum och mötesplats, kan verka för att både svenskar och invandrare ska kunna komma närmare varandra, det som betraktas som förutsättningar för integration”.

Hamarashid valde att studera Biblioteket Väster i stadsdelen Väster i Lund, ett litet filialbibliotek som ligger i en invandrartät stadsdel och som är känt för sin mångkulturella verksamhet. Biblioteket är öppet 27 timmar i veckan. Det är kvällsöppet två dagar i veckan och stängt fredag, lördag och söndag. Man har en liten avdelning med skönlitteratur på andra språk än svenska. Sådan litteratur får man annars främst genom att låna in den från huvudbiblioteket, länsbiblioteket eller genom fjärrlån. Man arbetar mycket med hjälp av förmedlare och man satsar mycket på information; bland annat skickar man information till alla nyinflyttade. Bibliotekets mångkulturella verksamhet har framför allt varit kulturprogram, ofta i samarbete med studieförbund och olika föreningar, bland annat Västers Biblioteks Vänner, som är en ideell förening som också sprider information om bibliotekets verksamhet.

Som utgångspunkt för sin uppsats ställer Hamarashid följande frågor:

- Vilka förutsättningar och krav anges i centrala dokument för folkbibliotekens invandrarverksamhet?
- Hur berörs Biblioteket Väster av förutsättningar och krav?
- Hur lyckas Biblioteket Väster med sin uppgift att förstärka invandrares självkänsla så att svenskar och invandrare ska kunna komma närmare varandra?

Teoretiskt bygger Hamarashid bland annat på forskaren Charles Taylor och hans begrepp ”erkännandets politik”. Taylor hävdar att en människas identitet till viss del formas av andras erkännanden – eller misskännanden. Ett erkännande är ett nödvändigt mänskligt behov, medan ett misskännande kan vålla djupa sår och leda till ett förlamande

självhat. Som underlag för uppsatsen har han gjort intervjuer med bibliotekschefen Inger Landen, den lokala politikern Ann Mari Nilsson och med fyra biblioteksanvändare.

Personlig kontakt viktig

Inger Landen poängterar att det är viktigt att biblioteket har medarbetare med utländsk bakgrund, inte minst för arbetet med kulturprogrammen. Biblioteket har också haft många personer från olika minoritetsgrupper som tillfälligt anställda genom arbetsmarknadsåtgärder. Inger Landen betonar också bibliotekets roll som kulturell och social mötesplats, samtidigt som hon tycker att man skulle kunna göra mer tillsammans med bland annat SFI, barnavårdscentralen och modersmålsundervisningen för barn med andra hemspråk än svenska. När det gäller kontakten med invandrarna tycker hon också att det för det mesta har varit biblioteket som knackat på dörren.

Även Ann Mari Nilsson framhåller att biblioteket som mötesplats, men också som neutral institution och som informationscentrum, kan spela stor roll för integrationen. Det kräver dock dels resurser, dels att någon verkligen engagerar sig. En styrka hos kulturaftnarna, menar hon, är att man kan få personlig kontakt, något man inte kan få genom att läsa en bok. Hon betonar också hur viktig barnverksamheten är för integrationen, bland annat eftersom många invandrarkvinnor är hemarbetande.

Biblioteket bekräftar identiteten

Hamarashid har också intervjuat fyra biblioteksanvändare – två kurder, en iranska och en man från Latinamerika – om deras möte med och användning av biblioteket. Alla fyra fick information om biblioteket tidigt efter ankomsten till Sverige, bland annat genom SFI. De har en mycket positiv bild av biblioteket och tycker att de har blivit väl bemötta. Kurderna känner sig stolta över att det finns böcker på deras eget språk på biblioteket; att man känner sig respekterad om det finns böcker på det egna modersmålet, även om de är få, uttrycks för övrigt också i undersökningen från Göteborg. De biblioteksanvändare som Hamarashid har intervjuat använder biblioteket som mötesplats – för att träffa vänner, landsmän och kurskamrater, som också de ofta är invandrare. De använder Internet, läser tidningar och tidskrifter och lånar böcker. De använder dock inte Bibliotek Väster för studier, eftersom biblioteket saknar läsesal, utan går istället till huvudbiblioteket för att studera. Även den som vill ha ett större utbud av tidningar och tidskrifter går till huvudbiblioteket. De är positiva till de kulturaftnar

som Bibliotek Väster ordnar, eftersom de är ett bra sätt att lära känna andra kulturer. De tror inte att invandrare går till biblioteket för att träffa svenskar, som de tycker är svåra att få kontakt med.

Utifrån sitt material drar Hamarashid slutsatsen att folkbiblioteken bidrar till integrationen, dels genom att biblioteket är en mötesplats, dels eftersom invandrarnas självkänsla förstärks av att biblioteket lyfter fram deras kultur och bekräftar deras identitet.

Biblioteket och den första tiden i Sverige

I sin magisteruppsats *Folkbibliotek och invandrares första tid i Sverige* gör Claus Karlsson antagandet att mycket av den service som idag finns på folkbiblioteken är kopplad till invandrares behov av att hålla kontakt med sitt hemland, sin ursprungskultur och sitt modersmål, men att det finns ett behov hos invandrare att använda biblioteket mer mångsidigt. En utgångspunkt är också att folkbiblioteken har resurser och möjligheter att ge invandrare bättre förutsättningar att konkurrera på arbetsmarknaden. Han diskuterar därför invandrares informationsbehov inför mötet med den svenska arbetsmarknaden, om invandrare vänder sig till folkbiblioteken med dessa behov och hur folkbibliotekens verksamhet för invandrare ser ut. Han begränsar sig till invandrare från Asien, Afrika och Latinamerika, eftersom det är dessa som har svårast att komma in på arbetsmarknaden.

Inre och yttre gränser för integration

För diskussionen om informationsbehovet använder Claus Karlsson ”tvågränsmodellen”. Mellan de två gränserna, den yttre geografiska och den inre gränsen, finns ”limbo”, ett område med både invandrare och marginaliserade svenskar, som försörjs av staten och är föremål för olika politiska insatser som ska underlätta deras inträde eller återinträde på arbetsmarknaden, det vill säga att ta sig över den inre gränsen, gränsen till arbetsmarknaden. Den består av en rad olika faktorer, som dessutom varierar över tid, till exempel trygghetslagar, kollektivavtal, fackföreningar, diskriminering, arbetsgivarnas krav på de arbetssökande, etcetera. Den här gränsen påverkar allas möjlighet på arbetsmarknaden, men de infödda svenskarna har ett försprång. Den invandrarrelaterade forskningen identifierar framför allt två faktorer, som fungerar som en barriär för invandrare: förväntningar och krav på ”svenskt humankapital” och ”svensk social kompetens”. Hit hör till exempel krav på en svensk utbildning och på goda kunskaper i det svenska språket liksom krav på att känna till spelreglerna i det svenska samhället. Det finns dock inga entydiga eller allmänt vedertagna definitioner av vad ett ”svenskt humankapital” respektive en ”svensk social kompetens” är, och bland de definitioner som finns, finns det

sådana som tenderar att bli etnocentriska och diskriminerande och snarare syftar till assimilation än till mångfald.

Mot den här bakgrunden har biblioteket en viktig roll som opartisk informationsresurs, som ska tillgodose den enskilda individens informationsbehov utan krav på motprestation. Det borde för bibliotekens del innebära att fler invandrare frågar efter resurser, som kan hjälpa dem över ”den inre gränsen”, till exempel studielitteratur, datorer och kurser i hur man använder datorer.

För diskussionen kring folkbibliotekens verksamhet använder Karlsson Marianne Anderssons och Dorte Skot-Hansens modell över bibliotekets olika funktioner i lokalsamhället – som kulturcentrum, som kunskapscentrum, som informationscentrum och som socialt centrum.

Bättre än vid första anblicken

I undersökningen av bibliotekens service valde Karlsson ut tio kommuner med ett stort antal invandrare från Afrika, Asien och Latinamerika. För att få reda på vilken biblioteksservice dessa kommuner erbjuder invandrarna gick han igenom respektive biblioteks hemsida. Han följde sedan upp med frågor till biblioteken via e-post. Han fick svar på frågorna från fem av biblioteken. Ett sjätte hänvisade till en undersökning de själva nyligen publicerat. Han intervjuade också tio invandrare som läste SFI på Komvux. Analysen av invandrarers informationsbehov bygger på litteraturstudier och intervjuerna med biblioteken respektive dem som läste SFI.

Studien av bibliotekens hemsidor visade att det överlag är väldigt lite information på hemsidorna som riktar sig direkt till invandrare. Claus Karlsson menar dock att bibliotekens utbud av tjänster för invandrare är betydligt bättre än vad som framgår av hemsidorna. Det finns alltså stora brister i hemsidorna.

Intervjuerna med bibliotekarierna visar att inköpen av litteratur på andra språk än svenska i dag mer styrs av efterfrågan än tidigare, då det ofta fanns en bestämd mall för hur beståndet skulle byggas upp. Det förekommer också ett mer etablerat samarbete med låntagare med utländsk bakgrund vid inköp och gallring. Det har också blivit enklare att köpa in utländsk litteratur och det går snabbare, även om en del litteratur fortfarande är svår att få tag på. Två av biblioteken brukar ta hem depositioner från Internationella biblioteket i Stockholm. En åsikt är dock att depositioner är krångligt och arbetskrävande. När det gäller beståndet är en tredjedel barnlitteratur och två tredjedelar

vuxenlitteratur. Skönlitteratur för vuxna dominerar. Den facklitteratur som köps in är mest hälsa och sjukvård, barnmedicin, historia, geografi, samhälle och kokböcker.

Om man ser till hur biblioteken används är det många invandrare som använder datorerna och som läser tidningar. De lånar mycket böcker på sitt eget språk, men också språkkurser och böcker på lättläst svenska. Utlåningen av barnlitteratur har minskat, möjligen eftersom många barn med utländsk bakgrund idag behärskar sitt modersmål för dåligt för att kunna läsa böcker.

Bibliotekarierna tycker att invandrarna ber personalen om hjälp i lika stor utsträckning som de infödda svenskarna; barnen frågar dock mer än de vuxna. De tror också att barnen är en viktig orsak till att föräldrarna kommer till biblioteket och de menar att biblioteket för många är en mötesplats, något de tycker är positivt.

Ungdomsguider och läsverkstäder

Biblioteksvisningar, samarbete med modersmållärarna och bokprat är något de flesta bibliotekarierna nämner som särskild service för invandrare. En inte lika utbredd service är föredrag, föreläsningar och sagostunder. Något bibliotek har ”ungdomsguider”, gymnasister med invandrarbakgrund som finns på biblioteket ett par timmar i veckan för att hjälpa människor på deras modersmål. Ett bibliotek har en ”läsverkstad” med datorer med program där man kan träna svenska på olika språk. Ett av biblioteken har en halv tjänst avsatt för invandrarverksamheten. En kommun har en mångkulturgrupp, där representanter för alla stadsdelsbiblioteken ingår. Flera bibliotek deltar i olika projekt, till exempel ett som syftar till att bryta romska kvinnors utanförskap där det bland annat ingår praktikplatser för romska kvinnor på biblioteket. Ett annat projekt är den flerspråkiga e-posttjänsten ”Ordbron”.

Alla bibliotekarierna tror att biblioteksovana och språkproblem är det största hindret för invandrare att använda biblioteket. Uppfattningen om hur mycket det betyder skiftar dock. Bibliotekarierna påpekar också att beståndet på invandrar språken har för låg kvalitet. De anser vidare att de har en ganska klar uppfattning om vilka invandrargrupper som finns i kommunen och hur stora de är. När de försöker nå nya användare sker det främst genom kontakt med invandrarföreningar och lärare. Claus Karlsson menar också att det verkar som om alla nyanlända invandrare får någon sorts information om folkbiblioteken, oftast i form av en biblioteksvisning, som anordnas i samarbete med lärarna på SFI.

Tre bibliotek har en biblioteksplan, där invandrare ingår som en viktig del. Två bibliotek saknar biblioteksplan. De säger dock att de har andra dokument, som preciserar målen för verksamheten. Det som biblioteken helst skulle vilja göra om de fick tillräckliga resurser, är att anställa personal med invandrabakgrund eller personer som kan flera språk. De skulle vilja ha en heltidstjänst för arbetet med invandrarverksamheten. Om de hade mer utrymme skulle de kunna bygga upp bättre bestånd av litteratur på invandrarpråk. De skulle kartlägga invandrargrupperna i sin omgivning bättre och de skulle förbättra samarbetet med invandrarföreningarna och modersmåls lärarna liksom användarundervisningen. De skulle också vidareutbilda personalen.

Det är ingen av bibliotekarierna som ser någon direkt koppling mellan bibliotekets service och möjligheten att komma in på arbetsmarknaden. Alla anser dock att biblioteket kan bidra till att höja invandrarnas kompetens, främst då genom att stötta språkinläringen.

Kultur- eller kunskapscentrum?

Claus Karlsson har också intervjuat tio invandrare i åldern 20–47 år; medelåldern är 32. Det är sex kvinnor och fyra män och de kommer från Eritrea, Kuba, Palestina, Irak, Iran, Pakistan, Thailand, Malaysia och Kina. Alla utom en har låg eller relativt låg utbildning. Några av dem har bott ganska många år i Sverige. Alla är flerspråkiga, men bara tre talar engelska. Alla vill främst ha en anställning eller starta en egen rörelse, inte gå en utbildning; det är bara en ung man som vill studera vidare.

Alla utom en hade fått information om biblioteken efter ankomsten till Sverige och alla använde Komvux bibliotek. De flesta använde sig också av folkbibliotek och en även av universitetsbiblioteket. När de besöker biblioteket lånar de böcker, både på svenska och – beroende på utbudet – på modersmålet och både åt sig själva och sina barn. De lånar också språkkurser. Vidare läser de tidningar och använder datorerna, både för Internet och för sina studier. De använder även biblioteket som lokal för studier, eftersom de har tillgång till ordböcker och uppslagsverk där. I vilken utsträckning de ber personalen om hjälp varierar. Ingen av dem säger sig använda biblioteket för att lära sig mer om Sverige och svensk kultur.

När det gäller att söka information, ta reda på något de inte vet, vänder de sig inte främst till biblioteket. I första hand vänder de sig istället till bekantskapskretsen och i andra hand till läraren. I tredje hand söker de själva i uppslagsverk och på Internet och först i fjärde hand vänder de sig till biblioteket. Claus Karlsson drar slutsatsen att de inte tänker på

biblioteket som ett ställe dit de kan gå och fråga om de behöver hjälp och att det kan finnas brister i den biblioteksinformation de får.

De intervjuade tror att kraven på språk och utbildning är de största hindren för att de ska få arbete. Flera av de intervjuade önskar att biblioteket hade fler böcker på deras modersmål och då även fler fackböcker, fler och bättre lexikon, mer och bättre litteratur på lätt svenska och fler tidningar. Flera tycker att datorerna är för få. Någon efterlyser fler enskilda studieplatser och någon efterlyser mer material on-line.

Utifrån intervjuerna med bibliotekarierna och invandrarna drar Claus Karlsson slutsatsen att biblioteken tycker att rollen som kulturcentrum för invandrare är viktig medan invandrarna själva av olika skäl inte prioriterar den funktionen lika högt. Tvärtom prioriteras funktionen som kunskapscentrum högre av invandrarna själva än av biblioteken. Funktionen som informationscentrum framstår som viktig både i intervjuerna med bibliotekarierna och med invandrarna. Claus Karlsson själv menar att rollen som informationscentrum kanske är den viktigaste uppgiften i bibliotekets verksamhet, det vill säga att biblioteken sprider information om hur det svenska samhället och den svenska demokratin fungerar, att det agerar som ett komplement till andra samhällsinstitutioner, till exempel arbetsförmedlingen, att det har utbildningar i olika sätt att söka information, etcetera. När det gäller biblioteket som socialt centrum har biblioteken uppfattningen att de fungerar som mötesplats. Många av de invandrare som intervjuats verkar också se biblioteket som en naturlig mötesplats. Samtidigt är biblioteket som socialt centrum den funktion som de nämner minst. Claus Karlsson menar ändå att biblioteken har en stor potential som mötesplatser och för att främja integrationen genom dessa möten.

Biblioteket och Storstadssatsningen

I magisteruppsatsen *Integrationspolitik i praktiken* har Tanja Kemppainen och Emma Makkonen gjort en fallstudie av Storstadssatsningen på Bergsjöns bibliotek i Göteborg. Syftet med uppsatsen är att studera hur ett bibliotek kan arbeta inom ramen för en nationellt målstyrd integrationspolitisk satsning och generera kunskap om hur folkbibliotek kan bidra till att uppfylla integrationspolitiska program. Det kan tilläggas att Emma Makkonen vikarierade som bibliotekarie på Bergsjöns bibliotek under en del av Storstadssatsningen.

Storstadssatsningen i Bergsjön

Målet med Storstadssatsningen, som beslutades av riksdagen 1998 och pågick från 1999 till och med 2005, var att skapa sysselsättning och tillväxt och att bryta den etniska och sociala segregationen i storstadsområdena. För att det skulle lyckas, menade man, krävdes gemensamma långsiktiga insatser från stat och kommun över sektorsgränserna. Regeringen pekade bland annat ut svenska språkets ställning, skolresultat och utbildningsnivå samt tillgång till kultur- och fritidsaktiviteter som viktiga områden att arbeta med. I flera kommuner fick biblioteken möjlighet att söka pengar ur Storstadssatsningen. Ett av de bibliotek som sökte och fick pengar var Bergsjöns bibliotek i Göteborg.

Bergsjön är en av Göteborgs 21 stadsdelar och är i huvudsak byggd under miljonprogrammet. I Bergsjön bor närmare 15 000 personer. Befolkningen är relativt ung och består av många barnfamiljer. Många familjer bor trångt. 60 procent av invånarna har utländsk bakgrund och de representerar över hundra olika nationaliteter. Många nyanlända flyktingar har bosatt sig i Bergsjön, men här bor också många människor som kom till Sverige som arbetskraftsinvandrare på 1960- och 1970-talen.

Uppsatsen bygger på dokument om Storstadssatsningen och på intervjuer. De personer som Kemppainen och Makkonen har intervjuat, har på olika sätt arbetat med Storstadssatsningen på Bergsjöns bibliotek; perspektivet är alltså inte användarnas upplevelse av satsningen.

Sammanlagt intervjuade de fyra personer: bibliotekschefen, två personer som arbetade på biblioteket och var involverade i Storstadssatsningen och en person som hade en ledande samordnande roll på stadsdelsförvaltningen under Storstadssatsningen.

Strukturell och kulturell integration

I uppsatsen skiljer Kemppainen och Makkonen på strukturell och kulturell integration. Med *strukturell integration* avser de ”i vilken utsträckning personer med utländsk bakgrund har fått tillgång till de sociala nätverk där förmedling av ekonomiska, sociala och politiska värden äger rum”. Med *kulturell integration* avser de ”i vilken utsträckning personer med utländsk bakgrund tagit till sig majoritetssamhällets normer och värderingar men också majoritetssamhällets gradvisa förändring till följd av dessa personer”. Strukturell integration, menar de, är en förutsättning för att kunna nå, välja eller avstå från kulturell integration.

I diskussionen om vilken roll som Bergsjöns bibliotek spelade i Storstadssatsningen, använder de sig av Marianne Anderssons och Dorte Skot-Hansens definition av det lokala bibliotekets funktioner som kulturellt centrum, kunskapscentrum, informationscentrum och socialt centrum. De ställer frågor om hur folkbibliotek och integration hänger samman och om folkbiblioteket har något ansvar för att människor ska integreras i samhället. De studerar även folkbibliotekens mångkulturella verksamhet.

Kemppainen och Makkonen menar att de flesta forskare tycks vara eniga om att folkbiblioteken har en både stor och viktig roll att spela för integrationen, främst genom att kombinera folkbildningstraditionen med uppgiften att tillhandahålla mötesplatser, det vill säga med rollen som socialt centrum. Den här uppgiften betonas även i en rad både nationella och internationella bibliotekspolitiska dokument. De refererar vidare till den norske forskaren Ragnar Audunson, som pekat på att det behövs en struktur som gradvis kan integrera personer med andra kulturer i det nya samhället samtidigt som de får möjlighet att behålla sin kultur. Han menar att biblioteket är en perfekt sådan struktur, eftersom det är en given institution i lokalsamhället med kontakter med olika verksamheter, myndigheter och organisationer. Audunson menar att det också måste finnas arenor där olika grupper kan träffas och föra en dialog, annars riskerar vi en urholkning av den gemensamma kulturella identiteten. Biblioteket är en av få kvarvarande mötesplatser dit alla är välkomna och de bör prioritera sin funktion som mötesplats. Att utveckla mångkulturell biblioteksverksamhet är att

erbjuda mötesplatser, menar han. Kemppainen och Makkonen påpekar också att bibliotek runt om i landet arbetar för att främja integration; de arbetar till exempel med språkutveckling för både barn och vuxna och de fungerar som mötesplatser.

Mål och medel

I Bergsjön definierade man fyra lokala målområden för Storstads-satsningen: arbete och utbildning, språk och skola, demokrati och delaktighet samt trygghet och demokrati. Personalen på biblioteket i Bergsjön tyckte att alla fyra målområdena berörde deras verksamhet och sökte pengar för att delta i Storstadssatsningen. Nyckelord i ansökan var delaktighet, demokrati och språkkunskaper och man betonade bibliotekets centrala roll för språkutveckling och utbildning. Man lyfte också fram att biblioteket är stadsdelens största ickekommersiella mötesplats. När det gäller konkreta önskemål ville man få möjlighet att köpa in mer aktuell kurslitteratur och fler språkkurser och ordböcker. Man önskade besök av författare med icke svensk bakgrund. Man planerade också olika aktiviteter för att främja barns och ungas språk och för att stimulera föräldrar att läsa för sina barn, bland annat med hjälp av bokpåsar på förskolor och utveckling av verksamheten med sagostunder. Önskemålen handlade delvis om sådant som man redan tidigare hade velat genomföra eller om vidareutveckling av redan befintliga aktiviteter. Förskolorna skrev också en ansökan där det bland annat ingick aktiviteter i samarbete med biblioteket för att stimulera barnens språkutveckling.

Resultatet blev att biblioteket fick medel för att kunna genomföra de planerade aktiviteterna. Man fick dessutom pengar till ett utökat utbud av skönlitteratur på olika språk liksom till tidningar och tidskrifter på fler språk för att bättre kunna möta elevers och andra brukares behov. Biblioteket deltog också tillsammans med Medborgarkontoret i skapandet av ett IT-torg för enklare utbildning och stöd i vuxnas informationssökning. Syftet var att öka bergsjöbornas möjlighet att ta del av viktig samhällsinformation via informationsteknologin. Medan satsningen pågick tillkom ytterligare två mål för aktiviteterna: att uppmuntra föräldrarna att ge barnen ett modersmål och öka barnens möjligheter att bli bärare av två kulturer samt att öka både barns och vuxnas intresse för böcker. Biblioteket hade även önskat sig mer personal för att genomföra aktiviteterna. Det fick man inte. Istället tvingades man genomföra dem med befintlig personal, vilket försvårade genomförandet och ledde till att åtgärderna fick ett mindre genomslag än de kunde ha fått. Efter Storstadssatsningens slut fick dock biblioteket en heltidstjänst som kultursamordnare och pengar till kulturaktiviteter. En

annan följd av satsningen blev att IT-torget permanentades som en del av bibliotekets verksamhet. Man har också fått större lokaler med mer centralt läge, vilket gör att fler hittar till biblioteket, där man nu också har ett studierum.

Mer kunskapscentrum än mötesplats

De åtgärder som Bergsjöns bibliotek planerade och genomförde inom ramen för Storstadssatsningen ligger enligt Kemppainen och Makkonen främst inom den biblioteksfunktion som Andersson och Skot-Hansen definierar som biblioteket som kunskapscentrum, till exempel arbetet med språkutvecklingen och förnyelsen av bokbeståndet. Biblioteket som socialt rum, som mötesplats, lyftes fram i ansökan. Det var också en funktion som betonades av personalen. Däremot fanns det inga åtgärder inom Storstadssatsningen som kunde kopplas till funktionen som mötesplats. Funktionen som kulturcentrum fanns också med, till exempel i utvecklingen av verksamheten med sagostunder, även om kulturaktiviteterna främst var ett medel för språkutveckling. Förskolorna satsade också på musik- och sagoarrangemang i samarbete med biblioteket och biblioteket var också med och organiserade författarbesök på skolorna. Utöver IT-torget och kompetensutveckling av personalen i informationssökning var aktiviteterna inte kopplade till bibliotekets roll som informationscentrum.

Sågs inte som ett integrationsprojekt

Personalen på biblioteket tyckte att satsningarna på det stora hela var lyckade. Däremot gick graden av måluppfyllelse inte att mäta, framför allt eftersom målen var så luddigt formulerade att de inte vara mätbara. Kemppainen och Makkonen upplever också att personalen hade svårt att se bibliotekets medverkan i Storstadssatsningen som ett integrationsprojekt – de intervjuade talade hellre i termer av delaktighet – och drar slutsatsen att det kan bero på att de anser att deras bibliotek hela tiden arbetar med integration. Kemppainen och Makkonen pekar också på studier som uppmärksammar att bibliotekspersonal som arbetar med människor med varierande utländskt ursprung inte ser de kulturella skillnaderna som något särskilt betydelsefullt, liksom att folkbibliotek i områden där en stor del av befolkningen har utländskt ursprung tycks arbeta på ungefär samma sätt med integration, med fokus på satsningar på språkutveckling för både barn och vuxna. De hänvisar också till att flera forskare ser språkutveckling som folkbibliotekens viktigaste verksamhet för integration.

Genom Storstadssatsningen fick Bergsjöns bibliotek möjlighet att arbeta aktivt med språkutveckling. Biblioteket fick vidare bättre resurser att tillgodose användarnas behov av litteratur, tidningar, tidskrifter och information och blev därmed ett bättre redskap för dem att ta del av det svenska samhället. Biblioteket arbetade också aktivt med andra institutioner, till exempel barnavårdscentral och förskolor, vilket enligt teoretiker är viktigt både för att öka minoriteternas förtroende för biblioteket och för att det då blir lättare för användarna att få information om samhället som helhet. Man utvecklade också sitt samarbete med skolan och vuxenutbildningen.

Biblioteken lämpliga för integrationsarbete

Den slutsats Kemppainen och Makkonen drar, är att folkbiblioteken genom sin verksamhet är väl lämpade att bidra till att människor får tillgång till verktyg för både strukturell och kulturell integration i form av språk och kunskaper om samhället. Men integration sker inte automatiskt genom bibliotekets aktiviteter, utan bibliotekets besökare måste själva vilja ta del av aktiviteterna och bli delaktiga i integrationsprocessen. De menar också att bibliotekens funktion som öppen mötesplats är mycket betydelsefull för den strukturella integrationen. Samtidigt stryker de under att man inte kan lösa problemet med segregation på lokal nivå eftersom det handlar om strukturella problem i samhället.

Projektet Ordbron och Brobygggarbiblioteken

I sin magisteruppsats *Integrationsprojekt på två bibliotek* har Stina Magnusson som utgångspunkt att folkbiblioteken i egenskap av kultur- och informationsförmedlare har unika möjligheter att bedriva integrationsarbete genom att fokusera på språk, möten och information och att de kan underlätta för användare med bakgrund i andra länder både att etablera sig i det svenska samhället och att behålla sin kulturella identitet. Uppsatsen är en fallstudie av två olika integrationsprojekt: Brobygggarbiblioteken på Jönköpings stadsbibliotek och Ordbron på stadsdelsbiblioteket i Kortedala i Göteborg. I uppsatsen vill författaren studera hur biblioteket kan vara ett steg på vägen in i det svenska samhället för människor med utländsk bakgrund, men också hur det kan bidra till att människor behåller kontakten och den kulturella identifikationen med det forna hemlandet. Uppsatsen bygger dels på nio intervjuer med personer som arbetat med eller nära följt projektet och tio intervjuer med personer som berörts av dem i egenskap av användare, dels på litteraturstudier.

I analysen knyter Magnusson an till Marianne Anderssons och Dorte Skot-Hansens definition av folkbibliotekets olika funktioner. Hon ställer också – med hänvisning till Henrik Jochumsen och Casper Hvenegard Rasmussens undersökning *Gör biblioteket en forskel?* – frågan om biblioteket kan göra någon skillnad i människors liv. Även de använder sig av Anderssons och Skot-Hansens definition av folkbibliotekets funktioner och de menar att biblioteket legitimeras genom att det bidrar till livskvalitet, till att stärka demokratin, till att ge en kvalificerad fritid och till att stödja vardagen. De pekar även på att sociala förändringar i den enskildes liv påverkar användningen av biblioteket liksom att de barriärer som hindrar människor att använda biblioteket, ofta är relaterade till vardagslivet.

För att få en bild av Ordbron intervjuade Magnusson dels bibliotekschefen Ingrid Atlestam och bibliotekarien och projektledaren Barbro Falck på Kortedala bibliotek, dels bibliotekskonsulenten Gunnar

Südow på Regionbibliotek Västra Götaland. Hon intervjuade också Gulala Saeed, som undervisade på kurdiska i kurser i datakunskap under projektet. För att få en bild av Brobygggarbiblioteken intervjuade hon två bibliotekarier som höll i projektet; Barbro Strömlad, som ansvarar för den utländska avdelningen, och Hooshang Kowssarie, som är integrationsbibliotekarie på Jönköpings stadsbibliotek och Råslätt stadsdelsbibliotek. Hon intervjuade också Jönköpings bibliotekschef Erik Lindfelt, chefen för Jönköpings stadsbibliotek Ann Mari Davidsson och Ann-Christin Brunnström, som svarade för den tidigare nämnda undersökningen *Mer nytta än nöje* på folkbiblioteken i Göteborg. De användare som Stina Magnusson intervjuade, fick hon kontakt med genom de bibliotekarier som ansvarade för projekten.

Ordbron gav vardagsintegration

Projektet Ordbron genomfördes av Malmö stadsbibliotek, Falkenbergs bibliotek och Kortedala bibliotek. Syftet med projektet, som pågick mellan september 2002 och september 2004, var bland annat att ”öka tillgängligheten till bibliotekens resurser och att bredda kontaktytorna till personer med annat modersmål än svenska samt institutioner och organisationer som arbetar med dessa”. Målgruppen var i första hand kvinnor och unga vuxna. Projektet fick ekonomiskt stöd från Statens kulturråd.

Kortedalas del av Ordbron var en vidareutveckling av ett tidigare projekt, Ord som länkar. I det projektet satsade biblioteket bland annat på digitala hjälpmedel för att läsa och skriva andra alfabet än det latinska liksom på olika språkinlärningsprogram. Inom ramen för Ordbron hade man grundläggande kurser i datoranvändning på olika språk. Kurserna omfattade ordbehandling och användning av Internet och deltagarna fick till exempel öppna ett e-postkonto och fick information om länkar till samhällsinformation liksom till tidningar och tv-sändningar på sina hemspråk; enligt Gunnar Südow var dock intresset för den svenska samhällsinformationen, alltså för ingångarna till det svenska samhället, större än för länkarna till hemlandet. Deltagare rekryterades bland annat genom anslag på biblioteket, lokal radio på invandrarspråk, invandrarföreningar och SFI. Många fick information om kursen genom vänner och bekanta. 80 procent av deltagarna valde att gå kursen på svenska men den genomfördes också på somaliska, persiska, arabiska och kurdiska.

Enligt Barbro Falck och Ingrid Atlestam återkom många av deltagarna till biblioteket efter kursen och vågade fråga och blev igenkända, något som Ingrid Atlestam kallar ”vardagsintegration”. Förutom kurserna

gallrade man i bokbestånden på invandrarspråken och skaffade kurslitteratur på grundskolenivå motsvarande den svenska. Varannan vecka arrangerade man också Café Ordbron, med fika och samtal på lätt svenska kring vardagsfrågor.

Datakurserna fick ett väldigt gensvar och blev en del av den ordinarie verksamheten när projektet tog slut. Det gick dock ut över programverksamheten, som fick stryka på foten; det som prioriterades på biblioteket var det som hade med språk och samhällsinformation att göra. På en fråga om vad de skulle vilja göra i form av mångfaldssatsningar om de ekonomiska resurserna vore större, svarar Ingrid Atlestam och Barbro Falck att de skulle vilja satsa på mer programverksamhet, till exempel författarbesök och diskussioner, liksom på utställningar.

Brobyggarprojekt för kvinnors språk

Brobyggarbiblioteken startade hösten 2004. Man vände sig i första hand till kvinnor och syftet var att öka intresset för läsning och litteratur och förbättra kunskaperna i svenska språket och om svenskt samhällsliv. Man ville också bryta kvinnornas isolering och visa på bibliotekets möjligheter. En grundtanke var att förändra biblioteken så att de blev mer tillgängliga och attraktiva för de 20 procent av Jönköpings invånare som har utländsk bakgrund. Från bibliotekets sida lyfte man fram biblioteket som informationscentrum, kunskapscentrum och mötesplats och i intervjuerna pratar man bland annat om möjligheten till spontana möten på biblioteket liksom om bibliotekets möjlighet att presentera grupper med olika kulturell bakgrund för det övriga samhället. Jönköpings bibliotekschef Erik Lindfelt underströk också vikten av att bibliotekens inköp anpassas till behov och efterfrågan och att man för en löpande dialog med till exempel invandrarföreningar.

Under projektets första månader ordnade man veckoträffar med olika aktiviteter för en löst sammansatt grupp invandrarkvinnor med dåliga kunskaper i svenska. Man visade till exempel hur biblioteket fungerade, gjorde nedslag i svensk historia, hade en föreläsning om Viktor Rydberg, hade boksamtal och besökte läns museets utställning om John Bauer. Under våren arrangerade man sedan liknande träffar för en grupp män med invandrarbakgrund. Man startade då också två nya kvinnogrupper. Man ordnade vidare tolkade visningar av biblioteket i samarbete med bland annat SFI liksom Internetundervisning för SFI-elever. Under Internetundervisningen presenterades bland annat bibliotekets katalog och hemsida, länkar till svensk samhällsinformation och länkar till tidningar och tidskrifter på hemspråken. (Visning av

biblioteket är för övrigt numera en ordinarie aktivitet i kommunens flyktingsmottagning.) På flera bibliotek i kommunen byggde man upp en särskild hylla, som man kallade Brobygget och som innehöll lättläst litteratur om Sverige med bland annat faktaböcker i vardagsnära ämnen. Man installerade också program, som gjorde det möjligt att läsa och skriva på språk med andra alfabet än det latinska, på datorer på några bibliotek.

Projektet förändrade vanor

Stina Magnusson gjorde också tio användarintervjuer – en med en deltagare i Ordbron och nio med deltagare i Brobyggarbiblioteken.

Den kvinna som deltagit i Ordbron talade både kurdiska och svenska och kom till Sverige från Irak 1996. Hon ansåg att biblioteket hade varit till stor hjälp för henne när hon skulle etablera sig i det svenska samhället genom att hon fått hjälp att ta fram den information hon behövde om Sverige. Hon tillbringade också mycket tid i biblioteket; för att studera, söka information och använda datorerna. Hon läste huvudsakligen på svenska och använde sig därför inte av bibliotekets bokbestånd på kurdiska. Däremot deltog hon i Ordbrons datakurs på kurdiska och hon hade lärt sig använda datorn för både ordbehandling, bildbehandling, informationssökning och e-post.

Av de nio deltagare i Brobyggarbiblioteken som Stina Magnusson intervjuade var åtta kvinnor och en man. Alla talade svenska. De flesta hade kommit till Sverige från länder i Västasien under första hälften av 1990-talet, men de hade i allmänhet inte besökt något svenskt bibliotek innan de blev inbjudna till biblioteket genom Brobyggarbiblioteken. Genom projektet började de använda biblioteket, främst för att låna böcker, både på svenska och på sitt modersmål och både till sig själva och till sina barn.

Både Ordbron och Brobyggarbiblioteken lyfte fram såväl biblioteket som kulturcentrum som kunskapscentrum, som informationscentrum och som socialt centrum. De deltagare i de båda projekten som Stina Magnusson intervjuade menade också att biblioteket har en viktig roll både som social mötesplats, för kulturella upplevelser, för att inhämta kunskap och för att hämta information.

Biblioteket under integrationens olika stadier

Biblioteket är en av de institutioner som nyanlända invandrare i första hand vänder sig till, både för att få stöd i sina språkstudier och för att upprätthålla kontakten med den egna kulturen genom att låna böcker och läsa tidningar och tidskrifter på modersmålet. Bibliotekspersonalen, människor som kan förklara och ge råd och stöd, hör också till de första svenskar den nyanlända invandraren träffar. Mot den bakgrunden undersöker Yelena Jönsson-Lanevska i sin magisteruppsats *Porten till förståelse – svenska bibliotek och invandrare* de speciella tjänster för invandrare som biblioteken erbjuder, invandrares erfarenhet av bibliotekens tjänster och hur dessa tjänster och erfarenheter förhåller sig till utvecklingen ”av ett harmoniskt mångkulturellt samhälle”.

Uppsatsen bygger på fem intervjuer med bibliotekarier på tre olika bibliotek i Borås – Stadsbiblioteket, biblioteket på Komvux och Hässlehus bibliotek, som ligger i ett område med en stor andel flyktingar och invandrare – och tio intervjuer med invandrare från en rad olika länder – Afghanistan, Bosnien, Bulgarien, Estland, Iran, Libanon, Peru, Ryssland och Vietnam.

Tre steg till anpassning

Som teoretisk utgångspunkt har Yelena Jönsson-Lanevska antropologen och etnologen Gillis Herlitz trestegsmodell för en människas anpassning till en ny omgivning. Hon väljer dock att tala om faser istället för steg och om adaptation istället för anpassning, med motiveringen att begreppet adaptation varken har den negativa laddning som assimilationsbegreppet har eller den ensidiga laddning som begreppet integrering har. Enligt modellen – som Yelena Jönsson-Lanevska använder den – går invandraren genom tre adaptationsperioder, tre faser, i mötet med det nya landet. Den första fasen kallar hon upptäckarens glädje. Det är en positiv fas med stora förväntningar, som har formats innan ankomsten till det nya landet. Den andra fasen kallar hon upptäckarens besvikelse. Det är en kritisk period, som karaktäriseras av aggressiv kritik mot värdlandet och glorifiering av hemlandet, isolering och depression och

ångest. Samtidigt börjar man under den här perioden att anpassa sig till vardagslivet utan idealisering av verkligheten. Den tredje fasen är balansgång med kulturell integration och framgångsrik adaptation. Man respekterar lagar, förordningar och informella regler, men behåller den egna kulturen i en personlig och intim sfär.

Yelena Jönsson-Lanevska refererar också till Lilian Nygren-Junkins forskning om modersmålsundervisning och kulturinläring. Lilian Nygren-Junkin menar att det är fullt möjligt att vara förankrad och att känna sig hemma i två olika kulturer. Om man är det ”vet man vem man är och vad man står för och först då kan man välja att lägga till nya aspekter som blir delar av den nya integrerade identiteten, den vidgade tvåkulturella personligheten”. Det här är en process ”som berikar individen istället för att skapa utanförskap och vilshenhet”. Att vara förankrad i en kultur förutsätter dock att man behärskar språket och använder det. Att behärska och använda både modersmålet och majoritetsspråket är därför en förutsättning för integration.

Olika behov under olika faser

De invandrare som Yelena Jönsson-Lanevska intervjuade var mellan 22 och 35 år, alltså människor i en aktiv ålder. Hon valde medvetet bort barn, ungdomar och äldre människor eftersom deras adaptationsprocess ser annorlunda ut. För att hitta intervjupersoner använde hon sig bland annat av Komvux. Intervjupersonerna hade bott i Sverige kortare tid än fem år. Åtta av dem studerade, fem på Komvux – några med sikte på högre studier – och tre på högskolenivå. Få av dem hade svenska vänner, men de skulle gärna vilja ha närmare kontakt med svenskar. Alla hade ambitionen att lära sig bra svenska och flera var generade över sina bristande färdigheter i svenska men kände sig också kränkta av att deras kunskaper och åsikter nonchalerades av många på grund av de bristande kunskaperna i svenska. De hör alltså till vad flyktingbibliotekarien på Borås stadsbibliotek definierar som en grupp bildade och ambitiösa invandrare med höga krav på sig själva som ofta kommer från Västasien eller f.d. Sovjetunionen och vill att deras utbildningar ska erkännas och få möjlighet att tillämpa sina kunskaper i praktiken.

Alla intervjupersonerna uppgav sig läsa mycket – inom ramen för sina studier, för att lära sig bättre svenska, för att bevara sitt modersmål eller helt enkelt på grund av ett stort litteraturintresse; bibliotekets utbud av böcker på intervjupersonernas modersmål var dock i många fall mycket begränsat och på några språk hade Borås stadsbibliotek inga böcker alls. Alla använde sig också av bibliotek. För studierna använde man sig främst av utbildningsinstitutionens bibliotek – Komvux bibliotek

eller ett högskolebibliotek – men i viss mån också stadsbiblioteket och Hässlehus bibliotek. För övrig biblioteksservice vände de som bodde i området sig i första hand till Hässlehus bibliotek, som de tyckte hade en väl utvecklad biblioteksservice och där de mött personal som visat förståelse och gett moraliskt stöd och information om vardagslivet. Några av intervjupersonerna hade dock ”växt ur” Hässlehus bibliotek – biblioteket kunde inte längre tillfredsställa deras behov – och använde sig därför även av stadsbiblioteket.

Intervjudeltagarna såg alltså biblioteket som en institution som förutom att erbjuda normal biblioteksservice kunde ge moraliskt stöd. Personalen blev någon att luta sig emot.

Bibliotekarierna på Hässlehus bibliotek har som en del av sitt uppdrag att ge invandrare i området stöd i deras språkutveckling. De är medvetna om tvåspråkighetens stora betydelse och vill även synliggöra den. Eftersom de flesta av de invandrare som bor i området är relativt nyanlända och alltså i början av sin adaptationsprocess behöver de moraliskt stöd, information om vardagslivet och om det nya samhället. Bibliotekarierna accepterade den rollen och ställde upp på den efter förmåga och de invandrare från området som intervjuades i uppsatsen tyckte att de gjorde det så bra att de upprätthöll kontakten med biblioteket även när det inte längre kunde svara på deras behov av traditionell biblioteksservice.

Moraliskt stöd, information om vardagslivet och att bidra till invandrarernas förståelse av vikten av tvåspråkighet är enligt Yelena Jönsson-Lanevska viktigast under den andra kritiska fasen av adaptationsprocessen. Utifrån intervjuerna drar hon slutsatsen att framför allt Hässlehus biblioteks arbete i det här avseendet har mycket stor betydelse. I viss mån kan även undervisningsbiblioteket bidra. De flesta av dem som använder det har dock passerat den kritiska fasen och befinner sig i den tredje fasen. Det är också i den fasen man söker sig till stadsbiblioteket, som har ett större utbud av information, undervisningsmaterial, böcker, tidningar och tidskrifter på modersmålet, böcker, tidningar och tidskrifter på svenska, etcetera, men mindre utrymme för den individuella personliga kontakten.

Mångkulturell bibliotekariekompetens

Hur påverkar det biblioteken att mer än en miljon av Sveriges invånare är födda utomlands? Vad innebär det för biblioteken att Sverige övergått från invandrarpolitik till integrationspolitik och mångfaldstänkande? Kommer det i framtiden att vara relevant att tala om invandrarverksamhet och invandrarspråk? Hur ser man på de här frågorna inom biblioteken? Vad innebär mångkulturell bibliotekariekompetens? Det är några av de frågor som Linda Wagenius ställer i sin magisteruppsats *Mångkulturell bibliotekariekompetens*. Syftet med uppsatsen är att undersöka hur biblioteken ser på sin roll i ett mångkulturellt samhälle och vad det innebär att ha ett etniskt mångfaldsperspektiv i bibliotekssammanhang.

Uppsatsen bygger på litteraturstudier och på sex djupintervjuer med bibliotekarier och chefer på Malmö Stadsbibliotek, där Linda Wagenius arbetade under den tid studien gjordes och också arbetat tidigare. Hon intervjuade bibliotekschefen, personalchefen, två bibliotekarier som arbetade med integrationsfrågor och ytterligare två bibliotekarier – fem kvinnor och en man. Två av dem var invandrare och två av dem var relativt nyutexaminerade.

En teoretisk utgångspunkt är att människors föreställningar om mångkultur och mångfald – begrepp som i uppsatsen relateras till etnicitet – är socialt konstruerade fenomen, att de har sitt ursprung i hur människor samtalar om mångkultur och mångfald och på så sätt bygger upp en gemensam berättelse om vad mångkultur och mångfald är.

I bakgrundsbeskrivningen lyfter Linda Wagenius bland annat fram att bibliotekariékårens sammansättning inte speglar samhället som det ser ut idag. En allmän bild av bibliotekariékåren är att den består av svenskfödda kvinnor från medelklassen som läste humanistiska ämnen på universitetet innan de gick bibliotekarietutbildningen. En undersökning från 2001 visar dock att åtta procent av bibliotekarierna är födda utomlands. Om man begränsar sig till folkbiblioteken är det sju procent. Det kan jämföras med att i befolkningen som helhet är drygt elva procent födda utomlands. Av de invandrade bibliotekarierna

kommer drygt hälften från ett annat nordiskt land, 30 procent från övriga Europa och 20 procent från resten av världen.

Vad är mångkulturell kompetens?

I intervjuerna återkom fem övergripande teman: integration, att sätta kunden i centrum, personalsammansättning, språkkunskaper samt litteratur och inköp. Enligt intervjupersonerna har biblioteket en viktig roll i arbetet med att integrera de etniska minoriteterna i samhället. Det mångkulturella kopplas ofta ihop med en invandring som skapar problem och mångkulturell biblioteksverksamhet blir ett sätt att hantera denna invandring. I resonemangen kring bibliotek och integration tar flera av intervjupersonerna avstamp i integrationens motsats, desintegration, ett segregerat samhälle utan sammanhållning, känsla av delaktighet och framtid. Man resonerar om biblioteket som mötesplats och lyfter fram bibliotekets roll för studier och arbete. En av intervjupersonerna talade om biblioteket som samhällets arbetsrum.

Mångkulturell kompetens blir i det här perspektivet att förbättra sin kommunikation på olika sätt så att man kan nå ut till de grupper, som ska integreras. Samtidigt som intervjupersonerna har den här synen på integration ser de invandrarna som en given del av Malmös befolkning som inte ska särskiljas utan få en lika bra biblioteksservice som alla andra. Mångkulturell kompetens blir då att ha ett brukarperspektiv och sätta kunden i centrum.

Bredare rekrytering till bibliotekarieyrket

De direktiv om mångkulturalitet, som biblioteket har fått från Malmö stad, består enligt personalchefen i att bibliotekets personalsammansättning ska spegla befolkningssammansättningen i Malmö. Malmö stadsbibliotek arbetar därför långsiktigt med att knyta ungdomar med olika etnisk bakgrund till biblioteket, bland annat som flerspråkiga ungdomsguider, för att på så sätt få dem intresserade av bibliotekarieyrket. Flera av intervjupersonerna tycker också att det är viktigt att få in fler bibliotekarier med utländsk bakgrund, bland annat för att skapa trygghet hos besökare med utländsk bakgrund och för att de ska fungera som brobyggare mellan biblioteket och människor från andra kulturer.

Nästan alla intervjupersonerna menar att det behövs språkkunskaper för att kunna arbeta mångkulturellt, bland annat för att kunna prata med låntagarna på deras eget språk och för att underlätta medieurvalet. En intervjuperson, som är språkkunnig och själv har invandrarbakgrund,

menar dock att språk inte är avgörande, utan att det viktiga är att vara lyhörd och att kunna tolka vad människor säger, även om de talar dålig svenska. En av intervjupersonerna menar att mångkulturell bibliotekariekompetens handlar om intresse för de mångkulturella frågorna och kanske om att man har läst relaterade ämnen, inte om etnisk bakgrund. Man konstaterar i intervjuerna också att personalen på biblioteket är ganska homogen, vilket gör det svårare för personal med utländsk bakgrund att smälta in.

"De andra"

Samtliga intervjupersoner anger med olika formuleringar kunden i centrum som svar på vad mångfaldsarbete ska vara på biblioteket. Alla ska få likvärdig service, oavsett bakgrund och tillhörighet. Men det finns enligt Wagenius en slags dubbeltydighet i flera intervjupersoners resonemang. Ofta särskiljer de människor i kulturella termer samtidigt som de försöker framställa det som om de inte gör det. En av intervjupersonerna tycker också att det behövs en medvetandeprocess bland personalen, en ingående diskussion och reflektion kring tänkta kulturskillnader bland användarna.

I den litteratur hon studerat, menar Wagenius, framställs majoritetsbefolkningen och minoritetsgrupperna som väldigt isolerade från varandra. Personalen på biblioteket representerar majoritetsbefolkningen medan minoritetsbefolkningen finns bland användarna. Den mångkulturella verksamheten blir då en bro mellan dessa två, även om syftet med bron och sättet den byggs på varierar.

Samtliga hennes intervjupersoner, påpekar Wagenius, gör en koppling mellan bibliotekets mångkulturella verksamhet och perspektivet att sätta kunden i centrum. Det tolkar hon som att det finns en uttalad vilja på Malmö stadsbibliotek att integrera den mångkulturella verksamheten i den övriga verksamheten så att den blir ett självklart inslag på biblioteket, dels eftersom invandrarna är en given del av Malmös befolkning, dels eftersom man inte tycker att det är relevant att särskilja människor på etniska grunder, dels eftersom man tycker att det skulle vara diskriminerande att göra det.

I intervjuerna, säger Linda Wagenius, blir svensk och invandrare ofta ett motsatspar, en dikotomi, och till den dikotomin knyts en värdehierarki där det svenska utgör norm. Svenskar är "vi" och invandrare är "de", "de andra". Det sägs uttryckligen i intervjuerna att det finns biblioteksfrågor, där normen utgörs av en tänkt svenskhet liksom att man måste lära människor "med annan bakgrund" hur bibliotek fungerar. Hon menar

också att det i intervjuerna finns åtminstone tre olika tankefigurer, som beskriver etniska kategoriseringar. En kategori är där etniciteten tolkas som något berikande annorlunda och kläds i termer av till exempel ett annorlunda temperament eller ett annat förhållningssätt till litteratur. Den beskrivningen finns av sydeuropeiska användare. En annan kategori är där olikheten upplevs som något hotande och problematiskt, till exempel ”invandarmännens” syn på kvinnor. En tredje kategori beskriver genom ”invandrarkvinnornas” och ungdomarnas olikhet och utanförskap något annorlunda, som behöver tas hand om och inkluderas i gemenskapen.

Wagenius menar också att intervjupersonerna i intervjuerna i första hand ser integration som något som berör enskilda och grupper, inte som en ömsesidig process. Fokus ligger på minoritetsgruppernas möjligheter att inlemmas i majoritetssamhällets politiska och ekonomiska system, inte på dessa gruppers möjligheter att bevara sin kulturella särprägel.

Attraktiv men ojämn och förbisedd verksamhet

Den danska kulturpolitiska forskaren Dorte Skot-Hansen pekade i en artikel för några år sedan på att folkbiblioteken i de nordiska länderna spelar en viktig roll i integrationsprocessen. Det påståendet får stöd av den danska rapporten *Frirum til integration* och bekräftas av den göteborgska *Mer nytta än nöje* och av de magisteruppsatser som refererats ovan. Studierna visar att alla bibliotekets funktioner – som kulturcentrum, som kunskapscentrum, som informationscentrum och som socialt centrum – har en viktig roll i integrationsprocessen. De visar också att biblioteken har stor betydelse för flera dimensioner i integrationsprocessen. Störst betydelse har de för den kommunikativa integrationen och minst för den politiska.

Statistiken visar också att de svenska biblioteken i hög grad lyckas nå personer med utländsk bakgrund. Det är fler personer med annat än svenskt medborgarskap, som är födda utomlands eller med föräldrar födda i ett annat land, som besöker biblioteken, än personer födda i Sverige eller med svenska föräldrar.

Det finns naturligtvis många orsaker till att biblioteken har lyckats så bra i ett integrationsperspektiv. Med utgångspunkt i de studier som har refererats ovan, kan man peka ut några framgångsfaktorer:

- Biblioteken började redan i slutet av 1960-talet att mer systematiskt bygga upp en verksamhet som vände sig till olika invandrargrupper och har med tiden byggt upp en omfattande kunskap om behovet av och förutsättningarna för biblioteksservice till dessa grupper.
- Man har byggt upp inköpskanaler för litteratur, tidningar och tidskrifter på olika språk och från olika länder och har skapat samlingar som är relevanta för olika invandrargrupperns behov.
- Man har byggt upp stödfunktioner för den lokala verksamheten på både regional och nationell nivå.
- Det har funnits ett tätt nätverk av bibliotek, som har kunnat ge ett relevant stöd i olika delar av integrationsprocessen.

- Biblioteken är öppna offentliga rum, som har relativt generösa öppettider och som vänder sig till breda grupper i samhället och därför också attraherar många olika grupper.

Men förutsättningarna har delvis förändrats och bilden är inte enbart positiv. Rapporten har till exempel kunnat visa att biblioteken inte alltid är anpassade till de olika behov som finns under olika delar av integrationsprocessen. Forskningen visar att de som är nyanlända och ännu inte är etablerade i landet och som måste lära sig svenska, skaffa sig utbildning och arbete och klara vardagslivet använder biblioteket främst för nyttoändamål. För den här gruppen är det viktigt med material som stöder språkinläringen och den egna utbildningen. Intresset för vad som kallas vardagslivets handböcker är stort, liksom för information om det nya landet, och man lånar gärna fackböcker som ett stöd i etableringsprocessen. Den här gruppen använder också biblioteket som mötesplats liksom för studier. Den litteratur man behöver för att etablera sig i det nya landet finns dock inte på biblioteken i önskvärd utsträckning. Litteraturen till stöd för språkinläringen är otillräcklig och studielitteratur på modersmålet saknas praktiskt taget helt.

Om man har bott här länge eller om man har flyttat hit för att studera, arbeta eller gifta sig med någon som är född i Sverige eller har bott här en längre tid, har man däremot en starkare inriktning mot biblioteket som kulturförmedlare, även om man också i det här skedet av integrationsprocessen använder biblioteket som stöd i språkinläringen. Man väljer avkopplande och bildande läsning och lånar gärna skönlitteratur på modersmålet. Bibliotekens bokbestånd motsvarar också mer den här typen av användning, även om bokbestånden är otillräckliga på vissa språk.

Flera undersökningar framhåller över huvud taget brister i samlingarna, även om utbudet uppfattas som mer efterfrågestyrt idag än tidigare. En svårighet för de bibliotek som vill bygga upp adekvata bokbestånd har under många år varit en brist på kompetenta leverantörer. Likaså anses det av vissa vara omständligt att beställa böcker från Internationella biblioteket. Att ansträngningarna däremot lönar sig visas av att ett bättre utbud faktiskt leder till fler utlån.

En annan viktig fråga är hur barn med utländsk bakgrund använder biblioteket. Barn med utländsk bakgrund lånar inte böcker på modersmålet i någon större omfattning. Några förklaringar kan vara att barnen inte behärskar hemspråket så väl eller att hemspråksundervisningen skurits ned. Samtidigt visar undersökningarna att

barnen kan vara viktiga för föräldrarnas kontakt med biblioteket. Till exempel fick en del personer kännedom om biblioteket via barnavårdscentralerna.

Rapporten har kunnat visa att personalen spelar en kritisk roll för upplevelsen av biblioteket. Bibliotekarien kan vara den första svensk man blir bekant med och det finns exempel på att engagerad och kunnig personal etablerat långvariga kontakter med invandrare, vilket betytt mycket för deras integration. Samtidigt understryks hur viktigt det är att personalen sinsemellan diskuterar vad man menar med integration och vilken roll biblioteket har. Personalens och användarnas bilder stämmer inte alltid överens; ett exempel visade att personalen uppfattade biblioteket som en kulturinstitution, medan särskilt nyanlända invandrare såg det som en kunskapsinstitution. Likaså är fortbildning viktig. Invandringen har ändrat karaktär och ett par av studierna pekar på att biblioteken inte alltid har en relevant kunskap om invandrarnas behov av biblioteksservice. Aktiv rekrytering av personer med utländsk bakgrund till biblioteken är ytterligare en aspekt på frågan; det kan inte minst ha ett stort symbolvärde.

Rapporten belyser hur viktigt det är att det finns olika stora bibliotek och att lokala filialer kan spela en avgörande roll. I början av integrationsprocessen går man gärna till en mindre filial eller stadsdelsbibliotek. Det kan delvis bero på att det upplevs som lättare att be om hjälp på ett mindre bibliotek – många personer med utländsk bakgrund drar sig för att ta kontakt med personalen. Så småningom kan utbudet på det mindre biblioteket upplevas som för begränsat och man beger sig i stället till huvudbiblioteket. Sedan 1990 har en fjärdedel av filialerna lagts ned, vilket kan ha försvårat för många att ta det första steget in på ett svenskt bibliotek. Nedläggningen av filialer är också ett problem med tanke på bibliotekets funktion som mötesplats. Många invandrartäta bostadsområden saknar idag det öppna offentliga rum som biblioteket tidigare utgjorde.

Informationen om biblioteket kan förbättras. Undersökningarna ger exempel på att användarna fått kontakt med biblioteket via Komvux, SFI eller barnavårdscentralen. Likaså kunde Internetundervisning vara en inkörsport. Informationen på hemsidorna var dock bristfällig och beskrev dåligt den service som biblioteket faktiskt kunde erbjuda. Beskrivningarna av biblioteket hade också en slagsida mot biblioteket som kulturinstitution, vilket gjorde att många inte tänkte på det som ett ställe där man kunde söka och finna information.

Personer med bakgrund i Norge, Danmark och Finland besöker inte biblioteken i samma utsträckning som vare sig svenskar eller personer från utomnordiska länder. Varför det är så kan inte undersökningarna ge något svar på. Frågan borde undersökas ytterligare och biblioteken fundera på om man kanske glömt bort den här målgruppen.

Flera av studiernas författare konstaterar att biblioteken inte ses som viktiga när man pratar om integration. De nämns sällan i politiska dokument om åtgärder för att underlätta integration och deras potential utnyttjas inte fullt ut. Här finns alltså ett verktyg som faktiskt fungerar, men som skulle kunna utvecklas till att bli ännu bättre. När det gäller integration är biblioteken alltså framgångsrika, men förbisedda. Det gör att de inte får möjlighet att bli ännu bättre och att många tillfällen till broar mellan olika grupper, till öppnade dörrar och till verklig kontakt går förlorade.

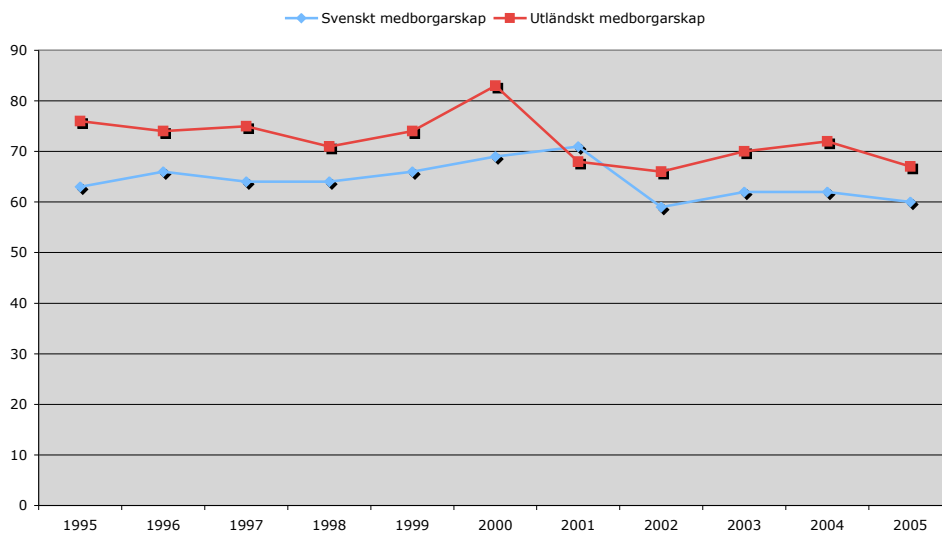
Litteratur

- Bjerninger, Maria & Åkerman, Lena: *Är biblioteket en väg till integration? Några invandrade kvinnors syn på folkbiblioteket*, magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan i Borås 2003:65.
- Brunnström, Ann-Christine: *Mer nytta än nöje. En undersökning av invandrade göteborgares syn på biblioteksverksamhet*, Kulturförvaltningen Göteborgs stad 2006.
- Can, Mustafa: *Tätt intill dagarna. Berättelsen om min mor*, Stockholm 2006.
- Frirum til integration. En undersøgelse af de etniske minoriteters brug af bibliotekerne*, Statsbiblioteket, Odense Centralbibliotek och Århus Kommunes Biblioteker 2001.
- Hamarashid, Hawar: *Folkbibliotek – en väg till integration*, magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan i Borås 2003:122.
- Jönsson-Lanevska, Yelena: *Porten till förståelse – svenska bibliotek och invandrare*, magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan i Borås 2004:31.
- Karlsson, Claus: *Folkbibliotek och invandrares första tid i Sverige: en explorativ undersökning*, magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan i Borås 2006:91.
- Kemppainen, Tanja & Makkonen, Emma: *Integrationspolitik i praktiken. En utvärderande fallstudie av Storstadssatsningen på Bergsjöns bibliotek*, magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan i Borås 2006:136.
- Magnusson, Stina: *Integrationsprojekt på två bibliotek. Mångfald, möten och möjligheter*, magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan i Borås 2005:54.
- Skot-Hansen, Dorte: ”The public library between integration and cultural diversity”, i *SPLQ 1/2002*.
- Wagenius, Linda: *Mångkulturell bibliotekariekompetens – En litteraturstudie och intervjuer med bibliotekarier och chefer vid Malmö Stadsbibliotek*, magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap, Lunds Universitet BIVIL:s skriftserie 2004:19, 2006.

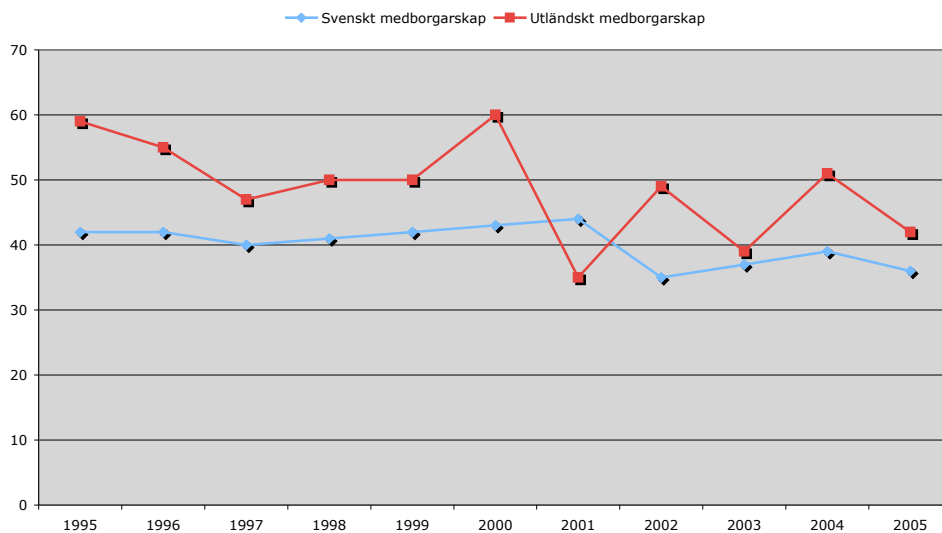
Bilagor

Bilaga 1. Biblioteksbesök minst en gång varje år, minst en gång varje kvartal respektive minst en gång varje månad med hänsyn till medborgarskap.

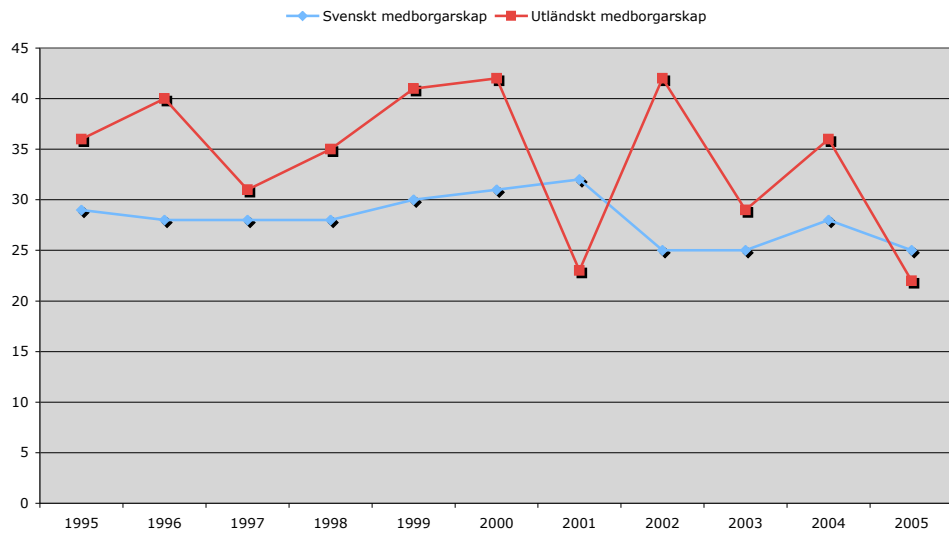
Biblioteksbesök minst en gång om året för personer med olika medborgarskap

Biblioteksbesök minst en i kvartalet för personer med olika medborgarskap

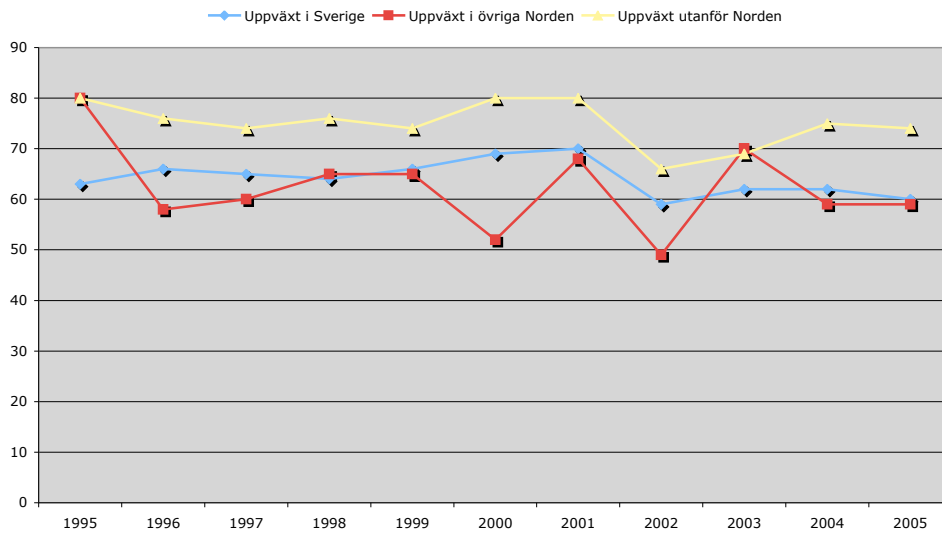

Biblioteksbesök minst en gång varje månad för personer med olika medborgarskap

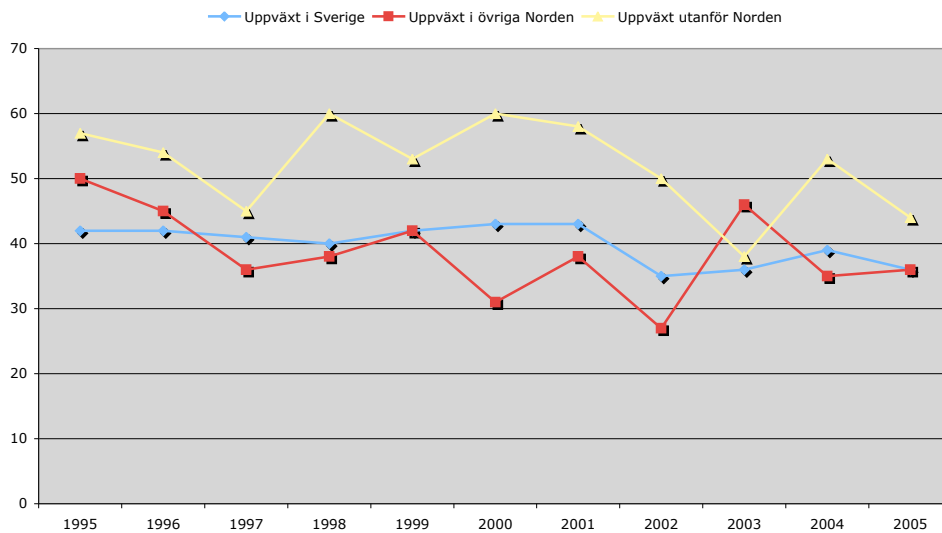

Bilaga 2. Biblioteksbesök minst en gång varje år, minst en gång varje kvartal respektive minst en gång varje månad med hänsyn till uppväxt.

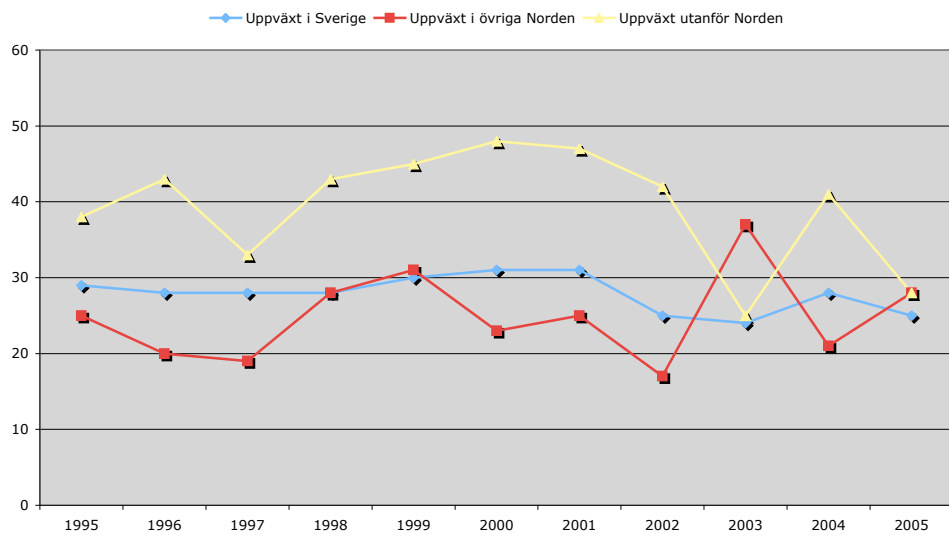
Biblioteksbesök minst en gång varje år för personer med uppväxt i olika länder

Biblioteksbesök minst en gång i kvartalet för personer med uppväxt i olika länder

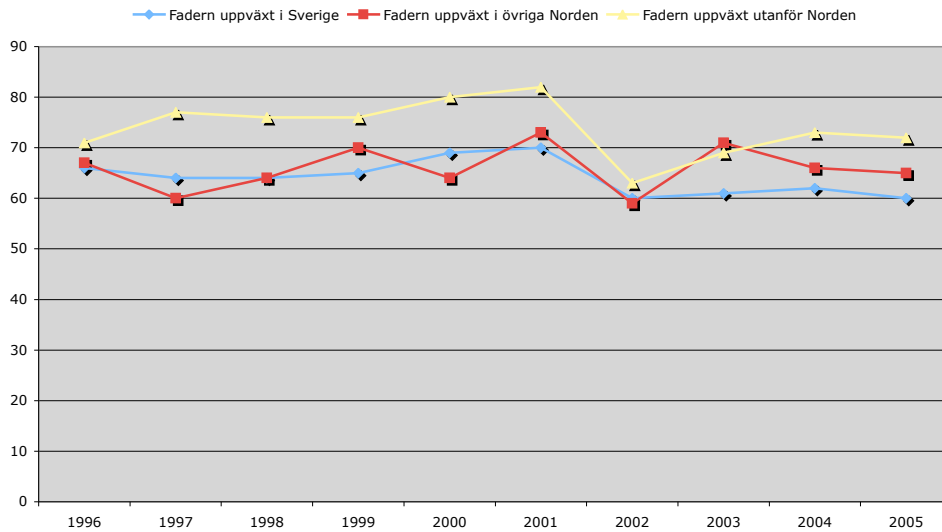

Biblioteksbesök minst en gång varje månad för personer med uppväxt i olika länder

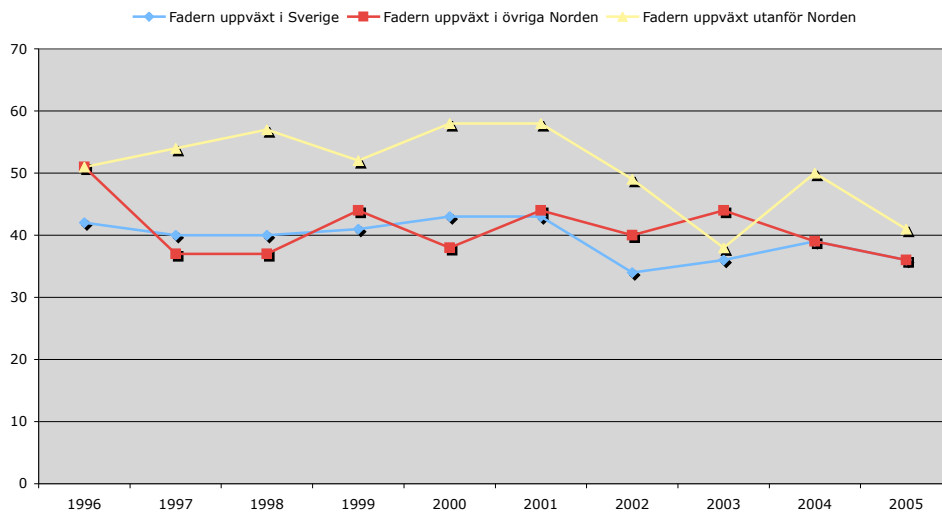

Bilaga 3. Biblioteksbesök minst en gång varje år, minst en gång varje kvartal respektive minst en gång varje månad med hänsyn till faderns uppväxt.

Biblioteksbesök minst en gång varje år för personer vars far växt upp i olika länder

Biblioteksbesök minst en gång varje kvartal för personer vars far växt upp i olika länder

Biblioteksbesök minst en gång varje månad för personer vars far växt upp i olika länder

